Kuffner, Josef
Věda či báchora?

D
147
K84
Fada7



JOZEF KUFFNER:

VĚDA ČI BÁCHORA?

ABĚRKY K OTÁZCE SLOVANSKÉHO DÁVNOVĚKU.



ŘADA SEDMÁ:

UZAVŘENÁ DISKUSE. — ODBORNICTVÍ A DILETANTISM. DOBROVSKÉHO ODPOR. — TAKÉ LEGENDA. — IDEA NEBO ŽIVNOST? — STARÁ VZDĚLANOST. — MY, SLOVANÉ! Z MLHAVIN ČASŮ. — ZVYKY A MRAVY.

F. TOPIČ V PRAZE.

1927.

Cena 12 Kč

JOZEF KUFFNER:

VĚDA ČI BÁCHORA?

Paběrky k otázce slovanského dávnověku.

Řada sedmá: 7

Uzavřená diskuse. — Odbornictví a diletantism. — Dobrovského odpor. — Také legenda. — Idea nebo živnost? — Stará vzdělanost. — My, Slované! — Z mlhavin časů. — Zvyky a mravy.



F. Topič v Praze.
1 9 2 7.
Knihtiskárna Jar. Strojil v Přerově.

Cena 12 Kč.

D
147
K84
řada 7



920976

Propověď.

Zájem o naše Staropamátky, utuchlý po celá desetiletí, vskutku jako by se probouzel k novému životu. Ne sice hlučným rozhlasem. Na to as chvíle ještě nedozrála. Pozor veřejnosti zatím ještě příliš rozptýlen jinými směry, bližšími její hltavé zvídavosti. Tím naléhavěji za to stranou od velkého šumu a hluku zavadí o sluch důvěrný dotaz:

— A což otázka Památek? Kdy se tím pohne? . . .

A sděluje se mezi známými, jak věc pod povrchem sama uzrává, co a jak kde se kutí a chystá. Jména horlivých pracovníků se uvádějí, zprávy o výsledcích, jaké byly dosaženy, o dokladech překvapných a nových hlediskách, jež byla objevena, o přesnosti užívaných method a jiných divech, které odpovídají vesměs pokročilému stavu věd a stanoví nové zřetele. Mají věci své skryté stránky a záhyby, jež zůstávaly nepovšimnuty. Znenadání vystupují na jevo a nabývají důležitosti. Nikdo netušil, jakých zvěstí na starém písmu, pergaménu, inkoustu nebo barvě dovede svými promyšlenostmi vymáhat tu moderní chemie, tu fotografie nebo jiná z pomocných věd a spekulativných pohotovostí.

A k tomu s důrazem podškrtávána formule dávného horoucího přání:

— Aby konečně zjednán a opatřen byl t a k o v ý d ů k a z pravdy, který navždy odstraní všecky pochybnosti a naráz přesvědčí všechen svět . . .

Jsou, pravda, jedinci mezi přátely Památek, kteří tou stálou, tak nervosně stereotypnou sháňkou za novými a pořád novými »důkazy pravdy« nejsou nikterak nadšeni.

— Což nestačí, aby pravda byla prokázána jednou pro vždy, silně a neochvějně? . . .

Ukazují k tomu, že věci mají své jádro. A jádrem naší otázky, že je o b s a h našich Panátek, nikoli zevnějšnosti.

— Je-li obsah Památek pravý, což pak sejde na písmu, pergaménu či inkoustu! Ty už samy sebou musí být pravé! . . .

V obsahu je podáno, na čem hlavně sejde. Je tu obraz

dávného minula, jsou děje a události, je duch a život doby, jazyk a mrav. Tu je význam a váha zachovaného pokladu, vlastní jádro a cena převzácných Památek. Vše ostatní odvrací jen pozornost od jádra — ke slupce.

A pravost obsahu, na štěstí, je už na biledni. Vychází neklamně z dokladů slovanské stařinovědy. Jako bylina z přirozené své půdy, tak ústrojně a nutně ze hloubek dávného slovanského minula vyrůstá na tom světle životná hodnota těch starých zbytků písemnictví, proniká k vědomí ryzota zachované tu jazykové hmoty, věcná nepochybnost líčených dějů, všeho stroje i mravu dávno zapadlých dob. Před stolety nebylo ještě potuchy o látkách a dokladech snesených mezitím slovanskou stařinovědou. Nemohl nikdo padělat a uměle napodobit, o čem nikdo neměl životné představy. O b s a h Památek je tedy najisto pravý.[1]

Je-li proto už také zcela zbytečno, obírat se i v n ě j š í m i stránkami našeho pokladu?

Jistě není. Nikdy nemůže být zbytečno poznat jakoukoli pravdu. I nejdrobnější částka pravdy o sobě je celá pravda. Slupka s jádrem, povrch se vnitřkem tvoří celek věci. Není úkolem ani povoláním všech, pronikat k jádru věci. Naopak je už taková příroda člověka, že valné většině jen právě na povrchu sejde. Třeba poklonit se té nevědomosti většin, která v povrchu věcí hledá jich vlastní podstatu a váhu. I z nevědomosti konečně rodí se sama věda. Podaří-li se cestou pomocných věd a praktik, ať už fotografií nebo chemií objevit na slupce Památek věci, které dosud nikdo nepozoroval, bude-li nenadálým objevem na jisto postaveno vysoké stáří Památek před zraky oněch širokých a nejširších kruhů, kterým vlastní obsah a jádro otázky zůstalo a navždy zůstane cizí, nebude to jistě na škodu, vždycky spíše na prospěch věci.

V Praze v červnu 1926.

J. K.

---

[1]) Srovn.: *Kolem nepravosti.* Řada čtvrtá.

UZAVŘENÁ DISKUSE.

Nahodila se Vám rozmluva s cizím hostem, Zajímá se o naše věci. Také o našem velkém vědeckém sporu slyšel zvonit.

— A ty vaše Památky? povídá. Jsou-li konečně pravé či nejsou? Kterak dopadl spor?

— Spor nebyl vyřízen. O věci se už nemluví.

— Jak to?

— Přes dvacet let už o našich nejvzácnějších Památkách není řeči. Diskuse je uzavřena.

— Učenci se tedy dohodli, ne-li?

— Nikdo se nedohodl. Jenom veřejnost, unavena, nechtěla o dalších hádkách slyšet.

— Aha! Vrácena tedy věc tam, kam vždycky patřila, do kruhů povolaných, do učebných síní a pracoven? Tam se v bádání asi pokračuje?

— Nikoliv. Právě v učených kruzích pozbyla otázka všeho zájmu. Nikdo se jí nezabývá.

— Jak to přišlo?

— Tak, zcela strojově. Odpůrci Památek svého času dostali vrch, rozprava prohlášena za ukončenu a od té doby věc se pokládá za vyřízenu.

— Památky jsou tedy nepravé?

— Naopak. Jsou zcela jistě pravé. Vědecky je věc jasná a pevná...

— Jak to možno tvrdit?

— Možno, protože každý, kdo si přeje a neleká se práce, může se o tom přesvědčit...

— Proč se tedy nepřesvědčí celá veřejnost?

— Protože veřejnost přestala se o věc zajímat.

— Jak to možno! Není-li veřejnost volná, nezávislá bytost? Nemá-li svobodu slova a myšlení?

— Veřejnost je především *strojová* bytost. Podléhá zákonům své mechaniky. Někde se pohne klikou, vyjde pokyn, rozlétne se heslo a stroj se rozehraje. Vydáno heslo, veřejnost se zařídila. O Památkách už dvacet let se mlčí. Celé pokolení zatím vyrostlo a neví nic o dávné minulosti národa, o památkách staré národní vzdělanosti.

— Žalostné! A nedalo by se snad něco dělat? Nešlo by znovu povybouřit uspalé národní svědomí?

— Marná snaha. Veřejnost nemá pro ty věci vidu ani slechu. Hromadná bytost stojí docela v okruhu působnosti své *autority*.

— Jaké autority?

— Své příslušné, společenské, úřední autority.

— Která to je?

— V otázkách vědeckých, rozumí se, vždycky — fakulta. Ta všecko ví, všemu rozumí, je povolána za všecku veřejnost myslit a musí všecko vědět...

Host se na chvíli odmlčel.

— Konečně, praví, zcela přirozená věc. Veřejnost je také jen společnost a ta, podle zákonů přírody, se neobejde bez svého pořádku. Ve škole jako ve společnosti bude vždy a musí rozhodovat autorita. Fakulta není, než škola. Arci, škola není ještě žádná — věda...

Zase pomlčka. Potom, jaksi důvěrněji:

— Co chcete! Není-li věda přece jen jakási *vyšší* bytost? Jisto je aspoň, věda — aspoň ta pravá! — nepodléhá společenským zákonům. Je nad ně povznešena. Ve společnosti, ve škole, vůbec mezi lidmi jsou nutny jisté vnější známky, přehrady, třídy. Podle nich se lidičky navzájem rozeznávají a cení. Přisuzují si význam, zásluhy, vědomosti, vše. Člen fakulty, už podle svých odznaků, je vždycky náramně učený pán, který všemu rozumí. A není to jinak možno ve společnosti, která má plné právo se klamat, protože se i ráda klame a všecky následky klamu také nese. Ale věda, vyšší bytost, je povznesena nad lidské

slabůstky, nemá na mysli, než svůj úkol a proto i nechce a nesmí se klamat, nedává nic na zevní známky, neuznává tituly a hodnosti a vůbec žádné — autority...

— Kromě?

— Kromě autority *důvodu*, rozumí se.

— Zajisté. Jenže, pohříchu, to je právě, co se u nás neuznává!...

Host se pousmál. Cítil jaksi povinnost, zlahodit poněkud dojem strohých slov.

— Co není, bude! povídá. Jste ještě mladý živel, plný chuti do života. Máte děj vlastního velkého vývoje teprv před sebou. Řadu pěkných úspěchů jste dosáhli. Nelze na ráz dosíci všeho. Svoje školství máte rozvinuto do znamenitého stupně. I překrásnou svoji *fakultu* už dojista máte. Není pochyby, nadejde časem i chvíle, a poznáte i svoji samostatnou a nezávislou národní *vědu*. Malé strpení tedy!



Tak jest! Buď je věda vyšší jakýsi stav duše, vyproštěné z okovů lidských slabot a vášní anebo není věda, než pouhý klam smyslů. Koříme se Vědě jako bytosti vznešené, protože věříme v její neúnavnou snahu po světle a pravdě. Vše na tom sejde, aby ta důvěra nebyla zklamána. Na Vědě odpůrců našich Památek byly arci hned od počátku nápadny povážlivé známky.

V letech padesátých mladý učenec německý, Fejfalík, vytasil se s pošklebkem proti Českým Památkám.

— Jakž by mohly být pravé, když ani nejsou — staré!...

Měl proto svoje důvody.

— Vezměte jen básnický obraz středověké rytířské krasavice! V básni »Ludiše a Lubor« čtou se verše:

... a po jejej bielej šíji
vlasy zlatoskvúcí vějú
u *prsténcech* skadeřeny...

— Co chcete! *Prsténce* vlasů je novodobý obrat. Sta-

rým Čechům *prsten* měl vždy jen smysl: *Fingerring*, t. j. kroužek ze zlata, stříbra nebo jiné látky na ozdobu *prstu!*

— Kdo ví? Proč by slovo nemohlo míti také ještě druhý smysl?

— Není o tom nic známo. V celé staročeské literatuře nevyskytuje se podobný obrat.

Kritik měl takový dojem. Četl nějaké staročeské spisy a vskutku, nepamatoval se. Nebylo tam nikde slovo »prsten« po jiném smyslu, než naznačeném. A jiní, zdá se, také se nepamatovali. Byl tedy dojem skoro jistotný: staří Čechové užívali slova *prsten* jen tak a ne jinak. Prstenec kadeří je však smysl už přenesený, obrat básnický. Jazyk starých Čechů patrně tolik vyškolen ještě nebyl. A když ve staré básni přece nalezen ten školený obrat, tedy je to obrat zajistě novověký. Z nepozornosti připletl se podělkářům do díla a poskytuje tak zřejmý důkaz podvodu.

Námitka německého učence ohromila svou dobou všecky čtenáře. Pokládána byla za doklad neobyčejně bystré vědecké kritiky. Jsou takové dojmy na chvíli zdrcující. Třeba však počkat chvíli a vzpamatovat se.

Přečasto i šťastná, třeba slepá náhoda přispěje. Zde přispěla. Stejnou asi dobou byl se ze své cesty po Švédsku vrátil spisovatel Josef Pečírka. Přivážel pěknou kořist, převzácnou památku staročeského písemnictví, »Legendu o sv. Kateřině«. Byla kniha mezi válečnou kořistí, kdysi švédským vojskem ze země vyvezenou.

A co se v knize nenacházelo!

V řádcích dlouhé veršované básně četly se verše:

> ... nad jeho paží
> zatáčely se pupenci
> jakožto zlatí *prsténci* ...

Drahocenná ukázka staročeské literatury a slova *prsténec* tu významně a důrazně použito. Lehkomyslná podezřívka německého kritika-podštíváčka byla na ráz vyvrácena. Slovo *prsténec* nikoli po smyslu »fingerring«, ale po vyšším už přeneseném smyslu čistého, od své prvotné hmoty už odtaženého *tvaru!* Ejhle, zde ho v tom smyslu

použito. Jaký doklad znamenitého stupně vzdělanosti jazyka i mysle. A ze století jak dalekého už doloženo![1]) Co nebylo známo ani nejpilnějším čtenářům staročeské literatury, co sám kritický mračnopozor své doby pokládal za nemožné, zde prostá, slepá náhoda mocí svého veličenského rozmaru neklamně na světlo vynesla.

Jedem výsměchu napuštěný šíp z tábora »novodobé německé vědy« proti památce staré české a slovanské vzdělanosti byl tak učiněn neškodným.

Zbývá otázka, kterak v případě toho druhu má se zachovat opravdová věda? Ona Věda, kterou tak rádi bychom viděli považovánu za vyšší jakous »nadlidskou« bytost? Pravá věda má jediný, ale posvátný úkol: poznávat pravdu. Proto vděčně vítá a pilně v úvahu béře každou námitku, která se naskytne. S radostným uznáním vítala by pravá věda i šťastnou, sebe slepější náhodu, která nějakým světlem na pomoc přispěla pravdě. Opravdová věda, poučená nenadálým obratem, byla by na místě *zarazila svůj postup* a sobě uložila, mít na příště v lepším dozoru své domnělé — vědomosti. Opravdová věda byla by hned při tom prvním odhadu nicoty Feifalíkových pošklebků se vzpamatovala, byla by se *snažila, doplnit a rozšířit* co možná své *nedostatečné vědomosti* a byla by co nejbedlivěji usilovala, vyvarovat se na příště podobným svodům sebeklamu a proto především pečlivě by srovnala vždy všecka snesená pro a proti.

Tak byla by si vedla opravdová Věda. Tak ovšem nevedla si Věda odpůrců Památek. Vedla si docela jinak. Ne-

[1]) Zjev ostatně zcela typický. Nebylo jinak se starým *prsténcem* nežli se starou a bezpochyby mnohem ještě starší *obruči*. Původně kroužek ze zlata, z bronzu nebo jiného kovu, znamenala *obruč* prvotní ozdobu *ruky*, nosenou v zápěstí či zálokti (ob-ruku). Časem přeskočil název i na jiné předměty kruhovitého *tvaru*. Noseny »obruče« i na — nohou, obroučky stejně jako »prstýnky« provlékány třeba na ozdobu — ucha či nosu. Byly obruče železné i měděné kolem nádob, na kolech vozů i dřevěné na sudech a bečkách. Přišla doba, i nosily dámy »obruče« dost široké, až — v krinolinách. Schopnost fantasie i jazyka, vytvářet a vyjadřovat odtažité představy vždy nové a zase nové, nezná mezí.

dala se poučit žádným obratem, žádnou zkušeností, aniž jakým přispěním šťastné náhody. Naopak, zavřela vědomě zrak i sluch naproti všem námitkám, jež se hlásily, nechtěla o nich ani slyšet, tím méně jich obsahem se obírat a nějaké pro a proti srovnávat a zkoumat. A jako jí pranic nepřekážely »prsténce« z Legendy o sv. Kateřině, tak jí zůstalo zcela lhostejno, když i ostatní neuctivé poznámky německého kritika byly vyvráceny. (J. Jireček: Aechtheit der kön. hof. Handschrift.) Ani si toho nepovšimla. Ba naopak, prokázala takový nedostatek skutečného zájmu pro věci poznání a světla, že ještě po třiceti letech, jako by se mezi tím nic nebylo přihodilo, dovedla se dovolávat — Feifalíka, jako nejvážnějšího představitele novověké vědy.

A právě jako za Feifalíka vedla si Věda odpůrců také za veliké »rukopisné vojny« let osmdesátých a devadesátých. Se strany obrany byla za tu dobu snesena celá literatura *důkazů pravosti* našich Památek. Věda odpůrců o ně nedbala. Daleka vší snahy, srovnávat a znenáhla tak se dopracovávat konečného poznatku a světla, raději neviděla a neslyšela. Jen na svém stála a jiné snahy nejevila, nežli vším způsobem dostat na svoji stranu *veřejnost*, která na konec vždy se nejraději kloní tam, kde tuší — moc. To se podnikavosti odpůrců na konec skutečně podařilo. A když měla získánu veřejnost, prohlásila to za vítězství vědecké a uzavřela další — diskusi.

Zbývá otázka, je-li v tom jaký smysl, řešit záhady *vědecké* cestou *moci?* A není-li v tom smyslu? Jaká tedy byla to vlastně věda, která tu vedla tak hlučné slovo?



Jisto je, měl svoje štěstí malý národ zpola už na smrt odsouzený. U díla jeho probuzení stáli velikáni ducha i mravní síly. Doba měla některé nedostatky, slabiny všech prvopočátků, měla své prostomyslnosti a malichernosti. Nebylo škol, nebylo tisku, nebylo veřejného života, ani společnost nebyla a pomůcky žádné. Byli však muži, kteří za té

nuzoty dovedli tvořit velké věci. Odkázáni na svoji lásku a píli, postavili veledíla. Tím způsobem vznikly základy budoucí — národní vědy. Byl to odkaz následovníkům.

— Pokračujte! zněl odkaz. Probuzený národ ať pozná sebe, uvědomí si svoji bytost, její kořeny, svoji dávnou minulost. Třeba rozšiřovat dílo a prohlubovat je. Třeba hledat pravdu národa, poznávat *svoji* pravdu. Je to *slovanská* pravda. S rozvojem sil přibude národu i nepřátel. Úsilí jeho narazí na odpor vůkolního světa. Nelekejte se však. Třeba spoléhat na sebe, na vlastní sílu a práci, třeba stát ke svojí pravdě . . .

Doby se vystřídaly. Nastoupili následníci. Utěšený rozvoj sil se hlásil na všech stranách. Už bylo školství, byl tisk, byla společnost i veřejnost byla, bylo všecko. Ani pomůcek nescházelo a všelikých prostředků, i výhody kynuly vábné, i skvělé úspěchy lákaly. Tu však se skrýval úraz. S rozvojem poměrů začaly překypovat mysle. Marnivost, hrdopych vedraly se do kruhů samotné vědy. Představitelům novodobého vědectví nadul se hřebínek. Pokládali sebe za nesmírně vyvýšena nad své předchůdce. Odbývali úsměškem dílo naivního »starovlastenectví«. O nějakém odkazu jeho nechtěli slyšet.

— Jakýž odkaz! Pro nás, odchovance už nového, moderního vědectví . . .

Nešťastný rozvoj! Měl své důsledky. Rozvinutím školství přivedeno na jeviště činů *množství* pracovnictva. Naši buditelé byli silní jedinci. Jedinec se spravuje rozvahou. Množství podléhá heslům! Rozletěla se hesla: diletantismu a odbornictví. Žalostnou účinnost projevila hesla. Pryč s diletantismem! znělo jedno. Naši velikáni stvořili sice veledíla, položili základy, ale byli diletanty. Zakladatel slovanského jazykozpytu, Dobrovský, byl povoláním ne slavista, ale — theolog, tedy diletant. Jungmann, Šafařík, Kollár, Palacký neměli zkoušek ani atestů pro svoji slovanovědu. Stvořili sice díla nesmrtelná, ale odborníci nebyli. Stáli v odporu s vědou světovou. Pryč s diletantismem! Byla první podmínka nové

vědy: shoda s vědou světovou![1]) Osvojit si její zásady, její názory, její cíle a methody. Fanfáry hesla světovosti přehlučely všecku rozvahu, všecky rozpaky. Světová věda nezabývá se otázkami slovanského minula, neuznává potřebu se jimi zabývat,[2]) neví nic o dávné slovanské vzdělanosti, neuznává slovanských Památek. Třeba žíti ve shodě se světovou vědou. Třeba se zařídit.

A novověká česká národní věda se zařídila. Brala se tak směle a bezstarostně kupředu duchem všeho ostatního rozvoje.

A výsledek radostného postupu za vířivým heslem?

Byl ten:

V základní otázce národního svébytu, v otázce slovanského minula novověká věda česká *vzdala se* vší samostatné práce;

hledisko cizích věd, které o těch věcech nemohly míti vlastních vědomostí, protože jim scházely nezbytné podmínky, přijala prostě *za svoje;*

v otázce pak, jíž měla věnovat nejvíc vlastní pozornosti a práce, prohlásila diskusi — za uzavřenu.

Jaký Úpadek z vyhlášeného — *Rozvoje.*

V únoru 1926.

---

[1]) Srovn.: *Vnuky představ.* Řada třetí, str. 37.

[2]) Srovnej: Řada třetí: »*Vědectví bez vědy.*« Str. 53.

ODBORNICTVÍ A DILETANTISM.

Je taková potřeba života, lidé i věci kolem dostávají svá jména. I stává se, kdo jméno udělil, je třeba i — slepá vášeň. Přezdívka někdy nahradí jméno. Francouzi za světové války nejmenovali své odpůrce Němce jinak, nežli Bošové, les Boches. Proč a zač? Jak to přišlo? Nikdo už neví. Jen tolik je jisto, přezdívka »seděla« dokonale. Po dobu války docela vytlačila vlastní jméno odpůrců. Hněv má tak svoji mluvu, má svoji potřebu se vyjádřit. Tak vznikají zcela zvláštní a svoje jména ze sporů a hádek mezi lidmi a národy. Naši staří přezdívali svým sousedům druhého jazyka nejraději Švábů. V rakouské armádě za italských válek byla obecná oblíbená přezdívka Italům — Katzlmacher. Podivný výšplech. Kde se vzal? Dávno nikdo neví. Bývalo tak všudy a za všech časů ve stycích mezinárodních. Odtud tolik prapodivných jmen v historii národů starých i nejstarších. Přezdívka jako nemoc po čase přejde, vytratí se. Když sváda ulehla, vášeň utichla, zmizí také potřeba lidiček ohánět se přezdívkami. Vlastní jméno dochází opět svého práva. Po vojně Bošové stali se Francouzům zase Němci. Nám naši Němečkové také už dávno nejsou Šváby.[1]) Druhdy však se stává, přezdívka utkví

[1]) Nám ovšem zcela dobře znám jest původ přezdívky. Byli v Čechách kolonisté, kteří pocházeli ze Švábska. Sami se nazývali Švábi. Toho naši otcové arci už nepamatovali. Užívali přezdívky s chutí pro všecky Němce, nejen pro ty ze Švábska. A jen proto, že jim zlomyslný název živě připomínal bytost známého obtížného hmyzu. Švábi je vlastně zkomolenina staršího Suabi = Suavi, Suevi, Slavi. Toho zase milí Němečkové dávno nepamatovali. Pokládali své dnešní kmenové jméno, jako vůbec všechen svůj německý jazyk, za bytost zcela původní

a na dále koná už jen službu vlastního jména. Za starých časů nebyly ještě vypěstěny dnešní pojmy a představy, nevykládalo se na školách o země- a národopise, nebyla známa jména národů. Nerozeznávalo se, co je přezdívka, co jméno. Římané bojovali s Gally, Kelty, Germány, Kartaginci a jinými sousedy a nepřátely. Jiní zase s jinými. Tak se dostala spousta *jmen* do historie, s nimiž pozdější vykladači už nevědí, co si počít. Uvádějí se války s Markomany, Gothy, Vandaly, Avary, Saracény, Huny a s druhými prapodivnými »národy«. Vlastně pouhými jmény. Jména! Samá jména jsou vlastním obsahem historie. Časem přispěním »vědy« ujala se víra, že ta spousta nerozumných názvisk byla jména samých »národů«, kteří tenkrát Evropu obývali.[2]) A poněvadž po nich všech nezbylo nikde ani stopy, vyvinula se ponenáhlu známá theorie o »stěhovačkách národů«, která podnes straší v učených hlavách.[3]) Je tu řeč o nějaké »kolébce národů«, která prý stála někde daleko na Východě a odtud prý věk za věkem, přes moře, hory a řeky »táhli« národové, čeleď za čeledí, kmen za kmenem. Napřed prý v nejdávnějších dobách nějací snad Iberové, potom Kelti, Románi, Germáni a nakonec jako poslední v abecedě vzdělanosti nastupovali staří Slované.

Taková neživotná, zhola pro školský výklad pořízená představa. Vybudována na jejím podkladě všecka učená sestava dějin Staro- a Novověku. Německá věda obratem ruky přijala za jisto, kterak že Germáni starých Římanů nebyli nikdo jiný, nežli přímí předkové dnešních Němců.[4]) A protože v Čechách podle nějakých kombinací než »přišli« sem Markomani »sídleli« dříve Bojové, shledáno nevyhnutným, že ti Bojové byli »tedy« Kelti a následníci jich, Markomané, že nemohli jinak, než býti Němci. Považováno všecko

---

a prvotnou, ač po svém vývoji dějinném není, než speklina druhých národních živlů, a kupodivu, nejvíc — slovanských. Srovn.: Řada prvá, str. 62—88. Řada šestá »Tajemstva jazykové hmoty«.

[2]) Srovn.: Řada pátá, poznámka na str. 34.

[3]) Srovn.: Řada první, str. 17—40.

[4]) Řada první: Tacitovy Germáni.

za zcela nepochybné. Jeden učenec přijímal hotovou představu od druhého jako se podává pravítko a tužka, z ruky do ruky. Přijímal a neporušeno podával každý zase dále.



Život a svět obsáhá moře vědomostí. Lidský um nestačí vše obsáhnuoti. Nemohou všickni vědět všecko. Nezbývá, než rozdělit úkol. Tak rozpadá věda na různé své odbory. A vznikají stále nové. Také věda o národech starověku tak se rozpadla. Ukazováno ke třídě badatelů, kteří se zabývali výhradně Kelty. Byl to nejtvrdší oříšek. Od časů římských nebylo ve starých zprávách častěji jmenovaného národa. Na to, jednoho dne, nikdo neví jak, Keltové znenadání se propadli. Nikdo nevěděl, kam. Nebylo po nich stopy. Co se stalo s Kelty? Kam se poděli?

Odborníci, keltologové, jak si říkali, byli neúnavni v prosledu otázek. Záhy celá literatura vznikla o věcech keltských. Ani slovník keltského jazyka nescházel. Ani keltská gramatika (Zeuss: Gramatica Celtica, v Lipsku 1853). Jako praví odborníci, keltologové záhy si podepřeli boky. Zhusta domáhali se sluchu a pomalu navykli, pokládat svoje slovo za rozhodné a konečné. Kde jaká otázka nejasná, temná ve zprávách i látkách starožitna, co se zdálo nejvíc zastřeno a změteno, čemu nebylo dobře rozumět, prohlášeno krátce za keltické a bez okolků zlehka rozřešeno a vyřízeno. Horlivostí odborníků keltismu byla věda o národech starověku prostě znásilněna.

Stěžoval si svou dobou mladý Šafařík příteli Kollárovi v důvěrném listě:

— Nemohu Vám, milý příteli, ani vypravit, kterak čtení spisu X... Y... mne vybouřilo. Ten člověk s takovou lehkovážností rozpráví... Pojav jednoduše Keltóv do kotrby, naplnil celou Evropu Kelty a všecky řeči toho světa převrací na keltickou...[1])

---

[1]) Srovn.: *Kollárovština.* Řada čtvrtá, str. 45.

Chápali konečně keltomané, že nestačí jen písemné zprávy a doklady, rozpoznat věci a děje minula. Původ zpráv je nejistý. Často diktuje zprávy zlá vůle, často slepá vášeň, častěji horlivá fantasie i snaživá nevědomost. Cítěna potřeba bezpečnějších záruk. Nové pomocné obory se hlásily. Otevírány hroby, rozkopávány mohyly, nacházeny zbraně, nádoby, ozdoby. Vzácných dokladů přibývalo. Kostry sta i tisíciletých nebožtíků dostávaly slovo. Obzvláště lebkám přiznávána zvláštní důležitost. Bylo jisto, lebky různých končin a krajů všelijak se od sebe liší. Třeba rozeznávat jich vnější tvary, zaznamenávat rozměry, mít v patrnosti různé známky. Nový odbor vědy vystavoval na odiv své sbírky, dovolával se svých poznatků, prohlašoval své pevné závěry. Lebkoznalectví rychle se octlo v popředí naslovobraných oborů dobové vědy. Svá dobrozdání pronášelo břitce a neochvějně.

— Zdali Keltové byli zvláštní, určitý národ? A jaký? Jakž by nebyli! Známe keltické lebky. Zde jsou. Vyložena tu celá sbírka, plné skříně lebek, celé síně. Všecko srovnáno, přesně popsáno, soustavně vyloženo. Lebky různých pohřebišť, různých dob, kmenů různých i národů. Zde mluví věda! Všecko jasné a nepochybné, jak praví nápis, i země a kraj, místo nálezu, plemeno obyvatelstva, podoba lebky... Není pochyby, kde byly nalezeny keltické lebky, museli být i Keltové!...

Jasné a řízné. Možno-li klásti odpor, kde sama věda předvádí tak zřetelně své vědomosti a doklady?

Tak všecko přesně odpovídá a hraje, dokud mají slovo odborná učenost, soustava pojmů a představ.

Občas však do učeného rozkladu vpadne svým drsným slovem sám prostý život.

Vypravuje o tom zkušený muž, sám povolaný odborník a badatel.

— Třídili jsme znovu náš materiál. Při tom mi pomocníci spřeházeli množství evropských lebek a zvláště velké sbírky českých, bavorských a tyrolských. Lebky jsou ovšem číslovány a mohl jsem je snadno, dle čísel, znovu uvést do pořádku. Napadlo mně však, zkusit to pouze na

základě jejich tvaru, velkosti a jiných značek. A ukázalo se, že to je zcela — nemožno. Příbuznost byla mi ovšem známa, leč tato nahodilá demonstrace, předsevzatá bez předpojetí, ukázala, jak ta příbuznost za všech případů jiných byla by považována za čirou jednotnost. Podivno! Zde jsou lebky Čechů, Bavorů, Tyrolanů a odborník — je nerozezná. A rozhled po jiných pracech ukazuje, že nikdo dosud vážně se nepokusil, jakýkoli platný rozdíl dokázat. Jak to vysvětlit? Snad se lebky postupem času změnily? A tak se sobě sblížily? Stěží. Česká lebka je typ všech slovanských, je protipoložena typu t. zv. »Reihengräber«, jenž platí za čistokrevně anglogermánský. Česká lebka *zakulacená* nemohla se tedy časem přiblížit *podlouhlé* lebi germánské. A bavorská či tyrolská lebka? Proč by jedna či druhá, zvláště pak *obě*, byly měly měnit typ svůj německý, jestli vůbec *byly* původně toho druhu? Proč z germánského měly přejíti ve čistý ráz lebky slovanské? A jestli *nebyly* toho druhu, *čím tedy byli* původně Bavoři, Tyrolané a *všichni*, kdož přináleží ke stejnému typu kosternímu ve střední a západní Evropě? Je zhola vyloučeno, že by byli bývali Germány. Ne-li tedy Němci, snad Keltové? A co byli Keltové, jestli měli lebky, postavy a (soudě dle kostí) bezpochyby také pleť tmavší starých — Slovanů?« . . .[1])



Mluvčí starožitnické vědy považují do dnes název Keltů ve starověkých zprávách za jméno skutečného národa. Prý tenkrát žil, ačkoliv dnes po něm není nikde stopy. Podle zákonů života i prostého rozumu je sice mnoho námitek, které tomu odporují. Představitelé vědy však dovolávají se svého odbornictví a odmítají námitky jako pouhý *diletantism*. Ten do vědeckých věcí nemá prý co mluvit.

Jen že tu zůstalo něco nedomyšleno.

---

[1]) Pan Dr. Aleš Hrdlička, svého času asistent Národ. musea ve Washingtonu. Sr.: Nár. listy r. 1908, Kronika ze dne 31. října.

Vždycky mluvil diletantism do věcí odborných a bude vždy mluvit. A to po zákoně přírody. Člověk, po své přírodě obmezený tvor, nemůže zároveň všecko chápat, nemůže všecko vědět. Svět a život je složen z nesčíslných oborů a jedinec sotva stačí obsáhnout jediný dokonale. Život však je jednotný a jednotna je pravda života. Kterak jí se přiblížit? Nezbývá, než rozdělit práci a pečovat, aby všecky obory se stýkaly a spolu se doplňovaly. Je povinností vzdělance znát dokonale obor svůj a se živým zájmem sledovat výsledky druhých oborů. Tak doplňují se navzájem v díle vzdělanostním odbornictví s liboznalectvím. Druh bez druha nemohl by obstáti. Nebýt diletantismu, odbory lidské vědy a práce nemohly by si ani rozumět, tím méně spolupracovat na společném velkém díle. Odborná práce snáší a hromadí vědomosti, diletantism je srovnává, uvádí v soulad, zjednává přehled a vykazuje cesty. Zbavena péče liboznalecké, odborná vědomost obratem se stává nevědomostí a přechází v blud. Tak jeví se býti odbornictví a liboznalectví dvěma rovnocennými, protože nutně na sebe poukázanými činitely. Nebylo by vědy bez pilné a neúnavné práce odborné, nebylo by však pravé vědy bez účinné spolupráce — diletantismu.[2]

---

[1] Srovn.: Řada třetí, str. 35—36 a další: »Vědecký bez vědy«.
[2] Srovn.: Řada první: *Diletantism*, str. 165.

ODPOR DOBROVSKÉHO.

Podle své přírody je člověk bytost stádová, vždy odkázána na pokyn, se zařídit. Zákon platí i pro Vědu. Platí tu stále autoritářství a bude vždy platit.

Dobrovský, patriarcha slovanovědy, dostav do ruky snímek Zelenohorského Rukopisu, »na první pohled« prohlásil památku za podezřelou. Od té doby, po celé století, kdykoliv někdo pocítil v sobě sklon k pochybenstvu, odvolával se k autoritě otce slavistiky:

— Takový znalec, považte! Na první pohled věc rozeznal a rozhodl!

Kterak přišlo, že se znamenitý vědec mohl odhodlat, aby těžkou vědeckou otázku řešil způsobem »na první pohled«, má ovšem svou historii.

Odpůrci staví věci tak, jakoby veliký učenec na stará léta byl se stal obětí neslušné křivdy, prohlašován jaksi za mučenníka svého vědeckého přesvědčení. Byl »chladný skeptik«, nesdílel blouznivé záchvaty svého »romanticky vlasteneckého« okolí, musel trpět pro svůj »střízlivý názor«. Tím nemálo ztrpčena poslední léta života ctihodného starce. Kdo ví, zda-li nezaviněna přímo jeho smrt.

— Byla to především oposice romantiků českých proti Dobrovskému, čtete v kritickém spise. Oposice vřelého srdce a vznícené obraznosti proti střízlivému kriticismu a chladnému osvícenství . . . Jest známo, kolik polemik a *trapných chvil* tato skepse přinesla Dobrovskému, jak strpčila posledních deset let života našemu největšímu učenci![1])

---

[1]) J. Hanuš: Rukopisové Králodvorský a Zelenohorský. Památka z XIX. věku. Světová knihovna.

Třeba, poněkud se poohlédnouti po okolnostech. Dobrovský nebyl jediný učenec své doby, jenž se zabýval otázkami slovanské minulosti. Stály už tenkrát v učeném světě *dva* názory dost příkře proti sobě. Nebylo pak divu, že názor, který na základě různých zvěstí a známek se dohadoval *značného stupně vzdělanosti* u starých Slovanů, byl nenadálým objevem rukopisu Zelenohorského *nemálo posilněn*. Dobrovskému zdála se památka podezřelou. Stál ještě plně v suggesci představy o stěhovačkách národů, věřil pevně, že Slované teprv někde v 6. století »dostali se« do dnešních svých sídel, že tenkrát nacházeli se ještě ve stavu přírodním a nedalo se tedy myslit, aby poměry v Čechách ve stol. 8. či 9. byly mohly vypadat už tak, jak v Libušině Soudě jsou vylíčeny. Jiní badatelé, méně ovládaní utkvělými představami své doby, ukázali se přístupnějšími novému poznatku. Proto názor novější slovanské školy (Rakowiecki a j.) potkal se v kruhu mladších vlastenců českých s mohutným ohlasem. Pochybnosti Dobrovského narazily na odpor. Ctihodný patriarcha, zvyklý až potud býti považován za svrchovaného soudce a rozhodčího, zpozorovav, že hlas jeho pozbývá někdejší váhy, cítil se nemile dotčen. Roztrpčenost znenáhla dosahovala stupně značné podrážděnosti. *Nikoliv vinou* obhájců památky.

V soukromém dopise psal Jungmann příteli Markovi:

— Nevím, proč Dobrovský, ač jinak o Slovanstvo velmi zasloužilý, stále tak úporně proti L. S. horlí . . .

A rovněž *veřejná* polemika při vší věcné rozhodnosti byla *plna úcty a respektu*, jaké se sluší vůči zasloužilému muži. Za to nikterak šetrný a postupem sporu čím dále více nakvašen jeví se starý pán sám. Když se ukázalo, že památka, jím zavržená, dochází stále širšího uznání a Rakowiecki ve své *Ruské pravdě* přímo Libušina Soudu se dovolává a obsah básně vážně oceňuje, otec slovanovědy tak se dopálil, že vzácnou památku prohlásil krátce za *mazanici* (Geschmiere, hned dvakrát: ve Wr. Jahrbücher 1824 a Hormayers Archiv téhož roku).

— Kdo se vyzná ve starých písemnostech různých století, psal, ten právem na první pohled tu mazanici odmítne.

Nebyla to už řeč »střízlivého učence«. Je zřejmo, že tu vzkypěla *letora*, která už se přestala ovládat. Šlo přece o slova, pronášená na foru nejširším, v listě říšském a před čtenářstvem nejméně do věci zasvěceným!

Jménem obhájců odpovídal v témže H. Arch. A. W. Svoboda rozezlenému patriarchovi *důstojně a klidně.*

— Ceníme si příliš vysoko zásluh p. D., abychom s ním podobným způsobem mluviti se učili. Budeme na jeho nevlídný tón odpovídati chladně a se vším klidem, jaký přísluší skromnosti ...

A dlouhá odpověď Svobodova je vskutku docela *věcná.* K poznámce D. o znalci starých písemností, který památku odmítne »na první pohled«, praví:

— D. prohlásil památku za podvrženou, *ani ji v ruce neměv,* jak vychází na jevo z jeho listu Puchmajerovi, který mu byl zaslal *snímek* na ukázku s poznámkami. Aby sám sobě neodporoval a svoji neomylnost si uhájil — což chápeme — nemohl (D.) později, když rukopis sám už byl do rukou dostal, od vyslovených už pochyb upustiti.

Úkol obhajců vůči různým námitkám byl tehdy nesnadný. Příprava látková byla ještě velmi nedostatečná, obhájci sami dosud po uši vězeli v klamných představách současného učeného světa o dějinách starověku a středověku vůbec, o stěhovačkách národů a dějinách starých Slovanu zvláště. Přes to vedla si odpověď Svobodova velmi obezřele a přesvědčivě. Vyvozuje správně a pevně:

— Kdož z nás je dnes schopen, pronikat v temnoty oněch časů a vnášet světlo tam, kde světlo dějepravy, lux veritatis, nás opouští? Třeba však *připustit i názory protipoložené,* nikoliv pak je krátce opovrhovati a ještě méně, je *tupiti* ...

Zásady, jak vésti vědecký spor, jistě správné. A právě proti těm starý, zasloužilý vědátor, šermíř slova a důvodu, dosud vždy tak pozorný a uhlazený, aspoň v polemikách veřejně vedených, a právě v otázce tak naléhavé a ožehavé, tak hrubě se prohřešil.

Právem prohlašovali obhájci za věc velmi těžkou, ne-li docela *nemožnou,* zhotovit takový padělek!

— Jsme plně přesvědčeni, kdo byl novodobě vzdělán a vychován, že není schopen tak docela zapřít svou bytost, tak se vpravit do způsobu tvořivosti a tím méně ve způsob myšlení a cítění starých . . .

Naproti tomu Dobrovský s nepochopnou přímo lehkovážností pokládá takový výkon »napodobovací« za věc docela lehkou, za něco, o čem ani netřeba zvláště přemýšlet. Kdokoliv, komu jen napadlo, patrně by to dovedl. Nejbližší školák, kterého právě za ucho popadl a pro nevědomost vyplísnil. Nejinak, než jako se školáky, kteří svůj »šibalský kousek« špatně provedli, mluví D. s obhájci, jako s taškáři, domněle »při činu« (Betrug eines Schurken) dopadenými. A zajímavá při všem věc! Rukopis Zelenohorský D. odsoudil »na první pohled«, shlédnuv sotva jeho snímek, za to však věřil pevně v Rukopis Královédvorský, jejž byl dříve *pečlivě* prostudoval. Mezi objevy obou památek uplynul sotva rok, leč Dobrovskému připadalo za věc tak snadnou, padělat starou památku, že prohlásil Libušin Soud za padělek — zpěvů Rukopisu Králodvorského. Všecky vědomosti a znalosti, všecky cviky a praktiky, potřebné k takovému »kousku«, opatřil si tedy šibal padělkář dříve, nežli uplynul krátký rok. A vědomý si své neomylnosti starý kantor vynakládá všechen svůj důvtip, vyčerpává všecku svou jízlivost, aby před světem postavil do náležitého světla »zločin« svých, jak se dnomnívá nehodných žáčků, podvodníků.

Obhájci jen správně namítali:

— Co v památce dle p. D. s naší známostí starého jazyka se *shoduje*, je prý napodobeno, co však se od něho liší, prohlašuje p. D. za důkaz nepravosti, protože prý svědčí o nevědomosti padělkáře. Buď platí jedno či druhé . . .

Vše se vysvětluje. Vědomosti doby o společenských a vzdělanostních poměrech staroslovanských byly chatrny. Nelze znamenitému učenci vykládat ve zlé, když byl ve mnohém předběhl svoji dobu, jestliže i tím směrem *nedovedl* na rychlo *se vymanit* z přemocí vštípených představ. Ocitl se tu v područí téměř vší německé i současné světo-

vědy. Leč ani na nejvlastnějším mistrově poli, *jazykovědeckém* neobstojí výtky, kterými jako Perunovými blesky stíhal domnělé své proklaté provinilce.

— Či by nepředpojatý opravdový Staročech (ein unbefangener alter Böhme), kterému o ruské *pravdě* se ani nesnilo, nebyl spíše užil slova *právo?* . . . tázal se tónem vrchního *zkušebního* komisaře, který s patra vyvýšeného přezvědu chystá se nadobro rozdrtit nešťastného při činu strašné nevědomosti postiženého kandidáta.

Ruská *pravda* a české *právo!* Dobrovský pokládal slovo *pravda*, užité ve smyslu *právo*, za zjevný prý »rusism«, kterým nešika podvodník najisto se prozradil. V tom se veliký učenec arci *mýlil*, spoléhaje příliš bezpečně na své znalectví. Jsme všichni tak snadno omylni! »Opravdovým a nepředpojatým Staročechům« se o ruské *pravdě* mohlo zcela dobře »sníti«, protože slovo *pravda*, po smyslu *právo*, bylo *ve staročeštině* právě tak obvýklé jako *v ruštině* a jako bylo obvyklé ve staré — *jihoslovančině*. Bylo to právě slovo *společné* za stara *všemu* slovanskému světu. Ještě i mnohem později ve spisech 13. a 14. století *lze* je v češtině dokázati.

— Léta božího 1268 král Otakar kázal jest všecky váhy i miery obnoviti, aby se každému *pravda* dála . . . zaznamenává Pulkava.

A jiní podobně.

Tak blíže ohlédnut mizí kus za kusem všechen věcný podklad Dobrovského odporu. Zbývá jen docela *osobní*, vyjádřený stále se stupňující jízlivostí. Omluvit se a vysvětlit možno jej toliko chorobným už povšechně stavem vzácného starce. Jisto je, že projevy D. v otázce L. S. jsou daleky všeho, co se vyrozumívá »klidem střízlivého a chladně uvažujícího vědce«.[1])

---

[1]) Právě tak lehkovážně odsoudil starý už nedůtklivý pán jinou památku, zlomek *Evangelia sv. Jana*, z pouhé nechuti k mladým, kteří jej bezděky dráždili svou neposednou horlivostí. A ještě půl století později úřední věda nedovedla se vyprostit z kouzla sugesce vyhlášené autority. Dobrovský řekl »falsum« a tak snášeny o překot »doklady padělku« ze všech možných oborů vědomostí. Ani ve filologii, paleo-

S čistým svědomím mohl W. A. Svoboda zavírat svoji navezkrz dústojnou a věcnou odpověď dojemnými slovy:

»Přiznáváme panu D. jménem svým i všech, kdo s námi stejně smýšlí, že chováme všichni *vděčnou úctu* pro *veliké jeho zásluhy* o náš jazyk a literaturu a prosíme, aby byl přesvědčen, že nižádné *druhé city* nás nesvedly, než právě *smysl pro pravdu a čest* vlasti a účast, jíž jsme *povinni přátelům* nezaslouženě *zneuctěným*. Nejméně však bylo úmyslem naším, jej urážet a roztrpčovat.«

Taková byla oposice »chorobného vlastenectví a pathologického enthusiasmu« českých »romantiků« proti »střízlivému kriticismu a chladnému osvícenství Dobrovského«.

Byl Dobrovský veliký vědec a všechno dílo jeho života nasvědčuje, že byl i vřelý vlastenec. Na svá pochybenství měl dojista plné právo jako *syn doby* nedost ještě připravené, *rozeznávat a cenit* jisté památky a proto tak zhusta se utíkající k oblíbené tehdy taktice pochybovačské.[1]) Ve sporu o Libušin Soud však nebyl *duch vědy*, jak vidět, už dávno na straně ctihodného kmeta. Ba, koho věc blíže zajímá, může se snadno přesvědčit, zdali všecka správnost vědeckého postupu nebyla vlastně právě na straně — »vlasteneckých fanatiků«.

Staroslov. r. 1920.

grafii, chemii nebo v jiných oborech nikdy nebylo nouze o podobné doklady, vhodné, podepřít nějaké zdání. Jen něčeho ty obory nikdy nedokázaly: zhotovit *samy* nějaký toho druhu podivuhodný — padělek.

[1]) Nedávno před tím podobné pochybnosti šířeny o vzácném pokladě kovových předmětů staroslovanské bohoslužby, nalezených v Pomořansku a zakoupených pro zvěřínské museum. Tenkrát ještě náš mistr, osvícen duchem pravého vědectví sám trefně poznamenával k věci: »Také mně na těchto modlách a nářadích ledacos připadá podezřelé, však proto *mi ještě nepřísluší* je zavrhovati.

(Slovanka r. 1814.)

TAKÉ LEGENDA.

Z dopisů Dobrovského.

Starý, chorý Dobrovský nebyl už svůj za posledních let života. Sobě i jiným působil nesnáze všelikými výtržnostmi. Nakonec ukázala se potřeba, aby byl střežen. Také sváry a půtky literární z poslední doby a obzvláště výprava jeho proti nejstarší památce českého písemnictví, patří na tu stránku. S mladšími vrstevníky doby starý pán už si nerozuměl. Považovali ho za nepřítele vlasteneckých snah, za muže, který nemá lásky ku věci národa ani víry v jeho budoucno. Tak vznikla legenda dochovaná a živená úsilovně až do našich časů. Odpůrci Památek sobě legendu chutě pro svoje záměry osvojili. »Střízlivý Dobrovský«, rozuměj učenec, který na sebe nedává působit žádnými »národními city a zřetely« — tak znělo oblíbené heslo. Široký čtenář měl se domýšlet, že odpůrci, právě proto, kráčí vědecky jaksi ve šlépějích Dobrovského střízlivosti. Zatím měly se věci s pravdou jinak. Pravý opak byl pravdou. Dobrovský jako muž v plné síle byl vřelý národovec. Zanícen myšlenkou národní (slovanskou) nacházel v ní nejmocnější vzpruhu svého vědeckého úsilí. Jazykozpyt odhaloval pilnému badateli tajemné hlubiny neznámých dějů minula a z nejasných obrazů minula vynořovala se tucha velikosti i víra v budoucno obrozeného časem národa. Dopisy Dobrovského[1]) z doby jeho mužství podávají neklamné o tom svědectví.

---

[1]) Josefa *Dobrovského korespondence*. Vydána Českou Akademií.

I.

Z nevědoma všecka vědomost vzchází. Třeba se ohlížet a zvídat! Korespondence Dobrovského obsáhá řadu svazků velkého formátu. A v nich samý dotaz, sama vyptávačka. Přátelé si svěřují svoji nevědomost, své rozpaky a pochybnosti a snaží se navzájem si vypomáhat svými vědomostmi. Jak právě kdo může. Způsob vědecké práce, jaký vymáhala doba.

— Co znamená slovo *plesník*, knihy *plesnické?* táže se přítel Zlobický z Vídně. Překládal jsem onehdy místo z pozemkové knihy obce Petrova na Strážnickém panství Hradišťského okresu. Kniha začíná r. 1661 a jde až na naše dny. Nacházím tam ta *dvě slova* ...

Dnes, neznáme-li slovo, nejsme dlouho na rozpacích. Sáhneme po slovníku, obrátíme nějaký list a máme zpomoženo. K čemu pak by byla literatura? R. 1789 nebylo slovníků, nebylo pomůcek ani literatury. Přítel Dobrovský, proslulý už mistr jazyka, věděl mnoho. Však, co *plesník* znamená, nevěděl taky. Ale spoléhal na svou methodu zvídací. Měl mezi svým posluchačstvem krajany z různých končin vlasti. Za měsíc už oznamuje výsledek příteli do Vídně.

— Plesník, praví mi alumnus za Strážnice, který býval při hospodářství, jest vrchní *nad rybáři*. Bene. U Frýperka říkají rybnatým hlubinám, tůním: *plesa*, plesina. Tož asi *tůně* (tonu), t. j. přirozené rybníky sluly také *plesa*. Odtud *plesník*. Q. E. D. ...

A v následujícím listě, o měsíc později:

— *Plešivec*, s dodatkem *nad rybáři*, stojí zcela jistě v Náměsteckém Řádu zemském z r. 1535. Nemýlím-li se, hned na začátku. Stránku jsem si nezapsal ...

Klopotná sháňka po smyslu neznámých slov! Kolika starým výrazům, obratům už zastřeným, znovu vyvřelým na povrch, zjednáno tak domovské právo v probouzeném k novému životu jazyce! Nekonečný řetěz dotazů a vyšetřovaček!

— Co znamená *prstník?* Co *náchlebník?* Co *červen?* Co *červenec?* ...

Tisíce stránek mnohaleté korespondence s různými přátely a spolusnaživci je tak vyplněno. Neúnavně vyvážejí se hodnoty jazykového pokladu. Na konci delšího věcně obsažného dopisu ptá se jednou na některá slova J. Rybay, učený Slovák, evangelický kazatel z Uher. Napadla mu při četbě starých českých knih. Mimo jiné: co znamená *snabději, snabdit?*

Odpověď zněla obratem:

— *Snabději, snabditi* složeno je ze *sen, sna* a ze *bdíti*. Jinak mi to slovo *není povědomo* . . .

Pozoruhodno! Dobrovský, nejlepší znalec slovančiny, a není mu povědomo slovo, jinak zcela běžné v praktické slovančině! Dnes každý začátečník ví si sním brzo rady. V každém ruském slovníku se najde: Snabdit, snabžáť = opatřovat, pečovat, zásobit![1]) Doba byla taková. Poměry nedopouštěly seznámit se blíže s jazyky slovanskými. Sám rodný jazyk je mistrovi v praxi písemně tak obtížný! Většinu korespondence i s nejbližšími přátely vede raději po německu.

A tu se jeví geniálnost muže! Prakticky jazykem nevládne, ani slov nezná, jen lopotně shání jejich smysl a význam: ale za to ústrojí jazyka! Tajemství skladby, hloubka kořenů, jich spleť a souvislosti! Jak tu znal muž rozsvěcovat světla a pronikat do temnot!



Máme ode dávna vštípenu svoji představu o Dobrovském. Patriarcha doby probuzenecké byl prý chladný myslitel. Stranou ve své studovně pěstoval svoji vědu a dále nedbal. Vůkol horlivci snášeli svoje trošky k novému obrození národa, ale učený patriarcha *nepřikládal* ruky. Neuznával potřebu, *nevěřil* v probuzení národa. Studený patron, skeptik, jak se na učence sluší, dobře obrněn proti možným záchvatům sentimentu.

---

[1]) Srovnej: Řada druhá, str. 187.

Proto odpůrci Památek tak rádi a okázale sami stavěli na odiv jistý chlad k otázkám národně citovým. Pokládali to za bezpečný příznak svého vědectví. Chtěli v tom být mistrovi co nejvíce podobni. Lichý obraz! A jak s legendami bývá, čím vzdálenější pravé podoby, tím houževnatěji se drží. V zrcadle dopisů sotva *svého* Dobrovského poznáváte. Dopisovatel naveskrz věcný, pravda. Ale »studený« patron? Chyba lávky! Jednou se s přítelem něco málo nedorozuměli. Jak hned vzplanul!

— Má Prozodie tedy už Vám také není autoritou, krátce řečeno! Prohodím ledabylo několik řádek o Passionálu a vy (listem ke mně) pronášíte nad tím velikou radost. Však v dopisech ke třetí osobě v Praze odbýváte mou Prozodii jen s patra. Vyjádřete se důkladněji, podstatněji a budu Vám povděčen. Takhle však se nejedná vůči přátelům (ba i vůči neznámým, kteří pro *dobro národa pracují).* Vystupte veřejně — a já vám budu práv. Váš služebník a *ještě* přítel . . .

Poslední dvě řádky v německém dopise položeny po česku. Jdou přímo z vlasteneckého srdce.

Co nebylo dorozuměno, brzo vyrovnáno, rozumí se. Oba přátelé jsou znovu smířeni a pilně si dopisují dále. Společný věcný zájem je nabádá, ale i skutečná láska k věci národa.

Nejde jen o libůstku *učenců!* Mají na mysli skutečnou *potřebu národního života!*

— Konečně uznáno za dobré psáti: přízvuk, představa, samohláska atd. A to se mi velmi líbí! . . . libuje si Zlobický. A dodává: *tak* se musí pokračovat, má-li náš bohatý na slova jazyk být *povznesen.* Činí tak Němci, proč ne my? . . .

Káže-li potřeba chvíle, učenci vždy jsou hotovi ke službě v praxi.

— Je zde přání, sděluje Zlobický z Vídně do Prahy, aby zpráva o tom, co se tu sběhlo . . . byla také po česku vydána. Tedy *způsobte,* aby brzo byla přeložena . . .

A Dobrovský »způsobil«. Své veřejné literární spory muž vyřizuje jménem i duchem *národního* zájmu.

— Bylo-liž možno, nepověděti (Thamovi), že na tu práci (slovník) není dost zralý? Pověděl jsem jim, že nelze připustit, aby *obecenstvo* bylo klamáno . . .

Odkud jinud může vzejíti budoucnost národa, nežli z lůna — obecenstva? A mluvě o potřebách obecenstva — má Dobrovský na mysli nejširší a praktické.

— Často jsem vás žádal, jak to ono zní po moravsku, jindy zas jsem naléhal, aby také slovácké výrazy byly připojeny. Důstojník shání v moravské krajině řezanku. Jak mu přijde vhod, nelezne-li ve slovníku vedle »řezanka« i »sečka«! . . .

Žádná modrá theorie! Čistě *životné potřeby* národa, jak vidět, tanou přátelům na mysli. Jindy zase otázka oborů a dělby práce.

— Čert aby se v tom vyznal! ropotí D. Máť i Rohn své zásluhy, ale má i své chyby. Kéž se najdou *mladí lidé*, kteří by se *vrhli na přírodopis*. »Bolen« jmenuje se ryba sázavská, ale nikdo mi nedovede povědět, kterak sluje po německu. Je u nás dosud *málo předpracováno*.

Kdo chce »předpracovávat«, sahá po úkolu mladých, kdo má na mysli velké společné, tedy celkové *národní* dílo v budoucnosti. Dobrovský je *měl* na mysli. Není o tom pochybnosti.

— Vůbec vás žádám, milý příteli, abyste přichystal a druhé upozornil na vše, co by zasluhovalo místa, ve slov. Sborníku, neboť pomýšlím už zcela vážně . . .

A nade vší theorií vždycky — život!

— Co jste si přával, teď máte. Nejedlý nám složil gramatiku a podám o ní zprávu v Rak. annálech. Také Tham obstaral nové vydání. Ale čím více *gramatik*, tím *hůře* se píše. Nejlépe se psalo, dokud *žádných* nebylo . . .

Možno-li tvrdit, že je chladný pro velký národní úkol, kdo v důvěrnosti vyznává:

— Přítel Durych je teď ve Vídni zaměstnán zvláštními poznámkami k našemu překladu. Už mnohý Kodex v knihovně vyšťáral, však pracuje *mi* příliš pomalu. Musím ho předstihnout! My si spolu *nezazlíváme*, je-li jeden *pilnější* druhého. Často *mne hnětlo*, byla-li řeč o arménské,

perské nebo jiných versích (Písma), jistě horších nežli jsou slovanské. A *o našich* sotva nějaká zmínka! Slouží *nám* přec k *nemalé cti*, jestli také něčím důležitým ke kritice (Nov. Zák.) přispějeme...

Je pravda, o svých citech muž neplýtvá slovy. Někdy to v něm však přece zavře. Na konci německé úvahy liter. historické učený abbé najednou, bez přechodu, po česku:

— Wšak ti Husytowé, naši dobří předkowé, nebyli tak zlí lidé, jak si Jesuiti domeyšleli! Již na gegich kaceřowání nic nedbáme...



Jedinec i nejvyspělejší, což jiného je, než výsledek doby a poměrů! V osmnáctém věku v Čechách jinak nebylo. Přátelé vlastenci horlivě spolu besedují o věcech národních, horlí pro české slovo, cení jeho krásu a bohatství, stanoví jeho tvary a kořeny, ale všecko — po německu. Moc okolností! A protože jazykem módy a vyšších kruhů vůbec je frančina, ani osvícenci neodolávají předsudku. Své německé listy posílají pod — francouzskou adressou: A Monsieur Joseph Zlobický, Professeur de la langue Bohême a Vienne, A Monsieur l'abbé Dobrovský, Recteur du Seminaire de Hradisch àOlmütz.

Slovenský národovec, zapadlý na uherském venkově, nezná poměry v Čechách. Touže navázat styky, odhodlává se dopsati slavnému tehdy už (1783) mistrovi. Svůj uváděcí dopis skládá po česku.

— Wýborně a vznessenĕ Učený Pane Mistře, mně s wsselikou uctiwostj powažitedlný...

Vzácný dokument doby ten první dopis Ribayův Dobrovskému! Je složen tak těžkopádnou, archivální, životně nemožnou češtinou! Ale při tom prochvěn tak živým ohněm opravdového zápalu!

Dobrovský, na položené dotazy, odpovídá hned věcně. Na český dopis, bez okolků — po německu. Až ke konci, jako mimochodem, připojuje omluvu:

— Nezazlíte mi, že odpovídám němčinou na český list.

Píše se mi po německu snadněji, protože jsem tak zvyklý. Sám račte dále psáti, jak vám se lépe hodí...

Další pilná korespondence, po léta trvající a brzo velmi přátelská, jde už s obou stran jazykem veřejných poměrů.[1]) Jen důvěrnější obraty nebo místa, na něž připadá vřelejší přízvuk, znenadání přerušují německý text českým slovem, větou, někdy i celým odstavcem.

— Zwar ist meine Antwort noch keine befehdungsähnliche Herausforderung (bojovná výzva) gewesen, denn ich unterschrieb mich ja noch *ještě přitel wáš*... dosvědćuje jednou.

A jindy zase:

— A to *nassim jazykem*, který mne *wětssi upřimnost* znamená...

Jednou končí list: ihr ergebenster a douškou: »mějte se dobře a milujte swoje wlastence« a weškeren slowanský gazyk«...

S legendou o »studeném« vědci není nic! Neobstojí! Není, krátce, velkého díla bez velké — lásky. A neméně jisto je, že podivuhodná činnost buditelská nezačínala teprv počátkem *devatenáctého* věku.

II.

Zájem o přírodu jazyka dovádí zvědavost milovníka k záhadám skrytomluvy *krajinných názvů*. Bývala už hádankou starým.

— Co znamená Mohylov, Mohelna, Mohelnice, Mohelka? táže se v jednom listě Zlobický přítele Dobrovského.

---

[1]) Věc praxe. Psát nezvyklým jazykem, třeba pouhý obyčejný dopis, není snadné. Dobrovský, sám svrchovaný znalec jazyka, shledává obtíž. Od mládí žije v českém okolí. Ovládá běžný domácí jazyk, rád se jím ústně baví, ale neškolen v českém písmě, na celý dopis si netroufá. Obává se lopoty a nemotorností. Nešlo to jinak. Bez cviku a zvyku žádné — umění. To je každému zjevno. Leč jaký odpor! *Neznámým* nebo *starým* jazykem skládat celé zpěvy a básně prý je možné a dokonce snadné! Mladíci sotva vystouplí ze škol a beze vší praxe jazykové hmoty a formy (Hankovi bylo 26 let!) prý to dovedli! Tak se »vědecky« soudí.

Z Šallerovy topografie dobývám mnoho kořenů, vězících ve jménech míst, hor a řek...

Odpověď na podobné otázky není snadna. Také Dobrovský zůstal jí příteli dlužen, nejsa zvyklý pronášet domněnky nepodepřené důvody. A těch se zatím nedostávalo. Lhostejným k dotazu však přece nezůstal. V následujícím listě oznamuje:

— Zamýšlím, na místě obvyklé gramatiky, vydat raději *místopisný slovník*, protože vidím, takového něco schází...

Souvislost je zřejma. Slovník, sestava materiálu. Kde je sestava, je už jakýs přehled, možno srovnávat. A ne-li hned rozsuzovat, možno aspoň získávat oporu, zkoušet názor. Jazyk, věkovitá bylina. V jeho hmotě uschovány jsou otisky dávných dějů. Co si myslet o slově, které má známý zvuk, ale dávno už se rozešlo s původním významem?

Jednou oznamuje přítel příteli:

— Tyto dny měl jsem v ruce listinu z r. 1549... (řeč o Chodech Domažlických). Arci třeba rozeznávat *Chod*, Půhončí, Svobodník, Rychtář, Lhotník, Dvořák... *Chod*, od *chodím*. Také posel. Ale nenapadá mi hned, kde jsem četl, že byli jako *hajní*. Meze nebo lesy *obcházeli a hájili*...

Nelze odloučit děje jazyka od dějů ostatního života. Tak otázky názvoslovné se pojí hned k otázkám dějezpytným. Jaké tu hned nápadnosti! Jména zcela totožná po místech daleko a takořka nevýsvitně od sebe vzdálených.

— Terlovič rozumuje o stejných názvech řek v Servii, *Moravě* a Opavě, o Bystřici v Sedmihradsku. Také *Velehrad* prý mají v komitátu varaždínském, dost významný městys. Soudí z toho, že obyvatelé z těch krajů kdysi na Moravu přicházeli, do Slezska a do Čech. A tak ze zvyku pro similitudinem loci et situs, i zdejší místa tak zvali... Ale s tím názorem naši Scriptores nesouhlasí...

Nesouhlasil zatím ani Dobrovský. Kterak také! Stejná slova, stejný jazyk! A o tom přec ve známých Dějinách nikde nic nezaznamenáno, že by v končinách tolik od sebe vzdálených, byl kdy panoval *týž* jazyk!

A jiné vrtochy!

Na pohled docela cizé jméno z cizího kmene. Ale přehodíš zvučku, hlásku a slovo, ejhle, docela naše! Holá hříčka. A choulostivá! Možno tak lehko se klamat a zbloudit.

— *Ochrida* prý má být *ohrada!* Jaké dětinství! . . . poznamenává Dobrovský k nějakému výkladu v dopise k Rybayovi.

Věděl sice dobře znalec slovančiny, kterak *h* na severu přechází u jihozemců v *ch* a ve slovančině kterak *a* hravě se mění v *o*, *o* pak zase v *e* a to v *i*! Však stačily-li tu na vše pouhé vysvětlivky mluvoslovné? *Ochrida* v Makedonii! A k tomu — dějiny Makedonie! Rozuměj, *psané* dějiny! A dějiny zemí na sever Dunaje! Kdež tu jaká souvislost?

— Ochrida existovala dříve nežli ještě jméno Slovanů ve světě slyšáno bylo! . . . dokládal pisatel s opravdovým ustrnutím.



Což také do Makedonie, když v samém nejbližším okolí tolik je nejasno! Proto se Dobrovský tolik střeží pronášet domněnky o názvech nejbližšího kraje.

A přece jsou vztahy, kterých je tak těžko se nedopatřit.

— *Bystřina* musí ovšem slouti mnoho potoků, vysvětluje jednou, protože *bystrá* o vodě řečeno znamená rychlost,, rvavost, rapidnost . . .

Však *jméno* vyskytá se zase i v krajích, kde *slovu* »bystrý« nikdo nerozumí. Jak to srovnat?

Aspoň tedy pokus!

— Tamější lidé, kteří do našich krajin přišli anebo naši k nim, musili přece zváti vodu vodou, bystrý potok bystřinou a vrch chlumem, zde jako tam, protože názvy ty v obou jazycích (slovanských) jsou souhlasny . . .

Chatrný výklad! Pomůcky byly tehdy tak chudé, přehled materiálu nedostatečný. Možnosti srovnávat, téměř nebylo. Zbýval leda dohad tuze mihotavý.

Bedlivý zkoumatel však nespouští záhadu krajinských názvů s mysli. Uzdil jen a brzdil vlastní zvídavost z obavy,

aby se neoctl na scestí. Věděl dobře, jak jiní před ním považlivě klopýtali.

— Čtu v knize »Obyčege, práva, řády a zvyklosti wssech národuov« (v Olomúci 1579) o původu *Odry:* Ale nassi gi Odrau gmenugiť, wypugčugice toho gmena od Ptačníkuov, kteřiž *baudky* k lapánj a opatrowánj Ptactwa ze dřjwj udělané magj a těm *odry* řjkagj. A podnes takové baudky na Moravě při začátku řeky Odry od Ptáčnjků se dělagj ...

Bylo to ubohé. Odhadce šestnáctého věku byl patrně odkázán na zkušenosti jen nejužšího okrsku. Ptačí budky dojista nejen na Moravě a nejen u pramenů řeky Odry se strojí. Kritický slídič osmnáctého věku však nepřičiňuje k žalostnému výkladu nijaké poznámky. Nepřisvědčuje, ani nepopírá. Cítí se příliš nejistým v tom oboru. Leda tápavě dokládá:

— *Odr* zůstává vždycky krytem, lůžkem (eine Laube, ein Bett) a řeka Odra je slovanské jméno, třeba se mi nepodařilo nalézti tertium comparationis mezi významem *Odr*-kryt a Odra-řeka. Možná také, že Slované přeměnili Ptolomeův Viadrus na Odr, Wodr, jakož se na cizích názvech tak dlouho měnívá, až nabudou domácí podoby ...

Kolik domněnek, tolik malomocných projevů nevědomosti. Učený badatel zná celou starou i novou literaturu, ale vše, co ví, vysvětluje mu tak málo. Ba spíše záhadu zatemňuje.

— Morava není zcela slovanské, neboť Mor, Mer, March je německé, ava není než slov. koncovka, jako je *Vlt* německé *Fuld* s koncovkou ava ... Naše Labe, Jizera, Vltava jsou německého původu ... ještě z dob Markomanů ...

Nešťastné vědomosti! Tolik jich nahromaděno z knih! Dějepisných, země- a národopisných! A nijak se teď nechtějí hodit k věci! Což není známo, že na Vltavě a Labi sídleli kdysi — Markomané? Mluva krajinných názvů však vede svou. Nedá se odbýt. Příčí se nejpilněji sneseným zprávám a údajům.

Jednou zdá se Dobrovskému, konečně že zachycen kýžený paprsek. Vítězoslavně sděluje Rybayovi:

— Byl jsem tak šťasten, že jsem nalezl bezpečný, neklamný údaj, jenž sahá ještě před Plinia a Tacita. Nepoznáváte-li ve *Visule* u Pomponia Mely polskou *Vislu?* Jméno je čistě slovanské, nebude o tom snad nikdo pochybovat...

Slovanské jméno u starověkého autora! Jaký objev pro slovanské dějiny! A šťastný objevitel horuje:

— Vislou a Východním mořem začíná známost slovanského světa. Dříve, než tyto končiny byly objeveny, nemohlo u Řeků a Římanů býti řeči o jich obyvatelích...

Maje tak zjištěnu bytost a význam jedné řeky troufá si už vykladatel na jméno druhé.

— Za Vislou pustím se hned na Odru, od *oderu* — jeť velmi *prudká* a Poláci mají přísloví »*odra* se go chyčila« o někom, kdo má *roztrhané* šaty...

Aj, to už znělo velmi pochopně! Také přítel hned povzbudně přisvědčoval:

— Snad se vám podaří i z obecné mluvy dokázati, že *deru* — *oderu* platí stejně o rvavé řece, jako o roztrhaných šatech. U nás *ďerem, odieram* značí někomu kůži stáhnout, odřít ho. Rovněž i šat nošením opotřebovat: odraný, zodraný. A totéž i po chorvatsku...

Radost pohříchu netrvala dlouho. Věda, jako láska, za věčných pochybností se rodí. Po čase opět námitky se naskytují. Badatel si klade otázku, není-li Visla naposled původu — finského?

Nesmírný obor krajinného názvosloví nasvědčuje nějaké neznámé, daleké době, o níž nezachována žádná vědomost, která však měla zřejmě *svoji* úpravu života, zanechala stopy *svého* zřízení a působení *v názvech*, které utkvěly na předmětech *v kraji*. Vysvětlit význam těch názvů dosavadní vědomosti děje-, země a národopisné nestačují. Třeba pídit se po nových.

Příležitě klade to Dobrovský svým přátelům rád na srdce.

— Slovo *Rusadla*, což u vás znamená *Letnice*, zdá se pcházet z doby pohanské. »*Rusý*« tu nic nevysvětluje. Sledujte pilně *obyčeje* svých Slováků, *časem dá se to dobře potřebovat* . . .



Zní dnes mnohé velmi prostomyslně, co předáci osmnáctého věku si přičítali za nemalou učenost. Arci ne zásluhou našeho bystrozraku, ale proudu časův. Ten za sto let nanesl zatím tolik nové látky, zjednal tolik průzorů jindy netušených! Co je dnes po ruce jen pomůcek všeho druhu, o jakých vlastencům doby osvícenské nesmělo se ani zdáti! Jména míst, hor a vod, kmenů i národů, tenkrát rozeznávaná leda za jednotlivé hádanky, dnes, shrnuta v soubor zřetelných celků, vedou už jinou mluvu. Jak byl by patriarcha nové vědy pevněji pohlížel na původ těch rozmanitých Labí, Vltav, Visel, Oder a jiných názvů, kdyby na základě hotových už slovníků byl mohl srovnat nespočet tvarebných *obměn* názvů, jež z končin daleko od sebe vzdálených přec tak bezpečně k sobě ukazují! Jak určitěji byl by býval vyzněl konečný úsudek o významu a dosahu slova, kdyby už tehdy bylo bývalo zjištěno, že název »bystřina« nesou toky vodní nejen v končinách dnes románských a germánských, ale dokonce i v území někdejší — staré Hellady! . . .

Jméno Ochrida v Makedonii znělo patriarchovi tak cize! Jak by se byl podivil, kdyby z podrobnější mapy nejbližšího okolí byl mohl vyčísti »makedonské« názvy, jako: Struga, Trebeništa, Rezno, Kozjel, Konsko, Gorica, Globočany, Podgorje, Starava, Podgradec, Radoviště, Jablanica, Lukova! . . . Nejsou-li Struha, Třebeniště, Řezno, Kozlí, Koňsko a Konice, Hořice, Hlubočany, Podhoří, Pohradec, Hradoviště, Jabloné, Lukava . . . a jiné toho rodu názvy přímo vzaty — z nejbližšího česko-moravského krajepisu? A netvoří-li ta podivuhodná shoda nesčetných památek života o sobě zdroj údajů zcela *samostatný?* A jsou-li ty údaje v nějakém odporu s údaji běžných zpráv a pramenů: jaký úsudek třeba z toho rozporu vyvodit? Kterak byl by

tu asi usoudil milý patriarcha? V jednom dopise příteli Zlobickému zmiňuje se Dobrovský o listech nějakého Raičeviče, který o věcech dávnověku pronášel poněkud smělé úsudky.

— Wir sind nach ihm die Erfinder aller Künste und Wissenschaften, poznamenává poněkud sarkasticky.

Ale hned, jako by puzen zmírnit pichlavost poznámky, připojuje:

— Což abyste mu ukázal v mých Dějinách čes. jazyka místo na str. 53.: »ačkoliv se ve všech slov. nářečích stopy mnohem dávnější kultury plemene ze starých ještě sídel nalézají« . . . Thema je důležito a přál bych si, aby bylo *důkladně a přesvědčivě* probráno! . . .

Je to nápověď.

Možno-li důkladně a přesvědčivě probrati thema, dokud není snesena látka? Patriarcha po celý dlouhý život pracoval o základech. Pilně snášel látku . . . Netušil arci, že ta snášečka zabere po něm dobu ještě — plného století!

III.

Přátelé, zaujatí společnou snahou, třeba vzdáleni od sebe, zůstávají v duchu stále pohromadě, sdělují si výsledky svého úsilí. Někdy ten onen okolnostmi nutkán, vypadne na čas z kruhu. Co si zatím počne přítel naproti? Dobrovskému r. 1792 nadešel velký úkol. Vydá se na delší cestu za hranice. Oznámil to přátelům.

— Vaše cesta z mnohých stránek mne zajímá, píše Ribay z Uher. Vaše vyhlídky a následky z nich jsou mi rozkoší, kéž mi jen bude dopřáno jich užit. Co však mi *zatím ubude* na přetrženém s Vámi *listovném styku, to mi nikdo nenahradí* . . .

A při všem jsou si přátelé osobně vlastně cizí. Znají se leda písemně.

Kouzlo společného zájmu, jednota snahy je spojila. Teprve po letech písemného styku naskytne se tomu onomu někdy možnost, navázat osobně.

Byla to dobová forma idejného společenství. Veřejné

písemnictvo bylo málo vyvinuto. Kdo vzplanuli týmž idejným zájmem, aby se navzájem posílili, musí se vyhledávat, nacházet k sobě cestu, navazovat co možná přátelský poměr. V každém téměř dopise jsou zmínky o třetích osobách, těch oněch, které něco vědí, na něčem pracují, k nimž bylo by snad tímže způsobem se obrátit. S povděkem vítána je každá zpráva. Zas se někdo nalezl, kdo snad časem prokáže věci službu!

— S biskupem v Budíně, co se stal metropolitou, jsem se sice seznámil — odpovídá jednou Dobrovský k dotazu — také jsem u něho vzbudil jistou pozornost pro slov. literaturu, teď však do takové dálky *nemohu* si mnoho *od něho slibovat*. Uhlídáme, kdo po něm nastoupí...

Kde zájem je mocný, nevadí ovšem ani velká vzdálenost.

V Německu tou dobou horlivě pracoval v otázce slovanského dávnověku E. G. Anton. Vydal v Lipště knihu: Erste Linien eines Versuches über die alten Slaven 1787. Anton velmi znepokojoval naše přátele slavisty. Co chvíli se zabývají jeho podněty. Byl tak dobývavý svými úsudky.

— Psal mi onehdy pan Anton. Je přesvědčen, že Slované už za časů Kristových sídleli půlkruhem od Illyrika až do Lužice, což by se už dalo z Tacita dokázati. Ammianus Marcellinus prý mluví o nějakém *nápoji*, hotoveném *z ječmene*, jejž Sabaja (zapaja) nazývají. Vidí v tom vendické slovo Sabiju (zapiju). Napsal jsem mu, že by se to dalo i s českým *pít a zapít* srovnat...

V Dobrovském v odvetu vzpříčila se mocně suggesce písmeny historických pramenů.

— Pan Anton všecko přemršťuje... Po odchodu Němců přišli[1]) arci Slované, ale nejsou tu původně... Je

---

[1]) Příznačný obrat! Po *odchodu* N. *přišli!* Tak nepřemožná je síla vštípených představ! V hlavě střízlivého myslitele, jakým byl D., »nastupují« různí národové na jeviště dějin jako různobarevné hračky, sune se kupředu jeden a když se hnul z místa, následuje druhý. A jaká je houževnatá bytost, taková představa vštípená! Ještě dnes, po stu letech, táhnou tak za sebou figurky na kolotoči dějin i ve hlavách dnešní — úřední vědy.

to zvláštní, kde všude se hledají Slované! Musím o nejstarších sídlech jednou důkladně pojednat se vším možným přístrojem a doloženými místy...

Jindy ovšem patriarcha sám se zadumává nad zjevným rozporem mezi nepochybnými stopami věcí a poměrů, které volají po světle, a mezi holou písmenou zpráv ledajak donesených a nahromaděných, které vzdorují všem pokusům o světlo.



Společná idea má čarovnou moc, vyplňuje život, odstraňuje překážky. Kdo jí slouží, je přítel, netřeba jej dále doporučovat.

— Jistý pater J. Parč, světský kněz, sbírá už dávno látku pro obecné Dějiny českého tiskařství. Hodlá sem pojati všecky možné doklady. Sdělil jsem mu, co se hodilo z Vašich listů a tak se na Vás míní obrátit. Podepřete ho, prosím...

Nebylo třeba dalších slov. Brzo nová spolupráce už je v proudu. Přátelé o sobě vědí, mezi dílem obrací navzájem k sobě zřetele, kudy kam náleží a nespouštějí se z péče a patrnosti. Všecka vášeň obrácena je ke starým dokladům jazyka. Dobrovský s Ribayem pilně si navzájem sdělují, kde jaká stará kniha jim padla do rukou, dokonce-li nepřešla v jejich majetek.

— Mezi spisy, jež Vám přibyly — hlásí jednou D. — jsou mnohé důležité. Zmíním se o tom panu Parčovi. Snad nám dovede něco o nich povědět...

Jindy, veliká novina! Příteli z Uher naskytla se možnost, podívat se do Prahy! Pozná osobně lidičky, s kterými dávno v duchu je znám a společně pracuje! Dobrovský dlí právě někde mimo Prahu. Nemůže se dostavit, ale zařizuje všecko.

— K mým přátelům budou Vám všudy dveře otevřeny. Pánové Pelcl a Ungar neopomenou Vás se všemi pozoruhodnými osobami a věcmi obeznámit. Některé Vám ostatně sám naznačím, jež nesmíte vynechat...

A jmenuje řadu mužů zabavených tehdy ideou vlasteneckého díla v obvodě pražském. P. Dlabač na Strahově, P. Faustýn Procházka, Tomsa a j. Uváděje i nově ohlášeného pracovníka P. Josefa Parče »na Hradčanech«, píše zakladatel slavovědy jako poslední nevědomý šosáček po běžném zvyku doby zcela prostě »auf dem Ratschin«.

Společenství idey nezná rozdílu stavu a povolání. Ani otázka vyznání, překážek společenských nebo světských zřetelů hodnostenských nepadá na váhu. Katolík, luterán, osvícenec-libertin pilně spolu sdělují zvláštnosti toho onoho vydání překladu Evangelia anebo studují otázku božstev pohanských předků.

— Píše mi pan Pelcl, že mi sám odpovíte u věci slovanských božstev. Bude mi to milé a přál bych si jen, abych mohl Vaše pojednání zde ještě *dříve a celé* čísti, než do tisku přijde...

Vše, co rozšiřuje vědomost, nový údaj, myšlenka, názor, vše svrchovaně zajímá přátele. Těší se na zprávy, upomínají o zásilky, a nemohou se dočkat, kdy konečně dojde, co ohlášeno.

— Prosím Vás, nemedlete s tou zásilkou, všecko už se na ukázku těší. A co se mne dotýče, odvažuji se ještě zvláštní prosby. Kapitolu svého spisu (Lehrgebäude) o českém metru a vůbec vše, co se tkne poësie, dejte mi *někým opsat*. A třeba to ještě *nebylo* zcela vypracováno! Bude mi to tak *milejší*, než abych měl do vydání *čekat*...

Idejný zájem! Mocné pouto přátelského kruhu. Cítí se navzájem na sebe vázáni, touží po sobě. Vraceje se z celoročního pobytu na Rusi, Dobrovský se zastavil v Olomouci. Podává odtud první obšírnou zprávu příteli do Uher, ale omlouvá se hned. Má tolik na spěch, aby se už dostal do Prahy!

— V Praze čekají mne už přátelé a nemám proto stání. Zůstal-li jsem Vám ve zprávě někde něco snad dlužen, připomeňte mi...

Dobrovský měl naději, že snad v Rusku bude mu nabídnuto místo, kde by mohl s větším pohodlím věnovati se svým pracem. Naděje se nesplnila. Ve zprávě o tom ani

slova. Soukromé záležitosti nehrají mezi přátely téměř žádnou roli. *Osobní* zájem docela je zatlačen *věcným*. Soukromé záležitosti jen tak mimochodem se vyřizují. Ještě před cestou sděluje Dobrovský:

— Pan Pelcl si teď mou mluvnici opisuje, aby se neztratila. Však já doufám, že se přece *zase vrátím*, leda že bych v P. nalezl takové podmínky, že bych mohl zůstat...

A jindy:

— Měl jsem se stát vicerektorem semináře! píše v dlouhém listě mezi hromadou jazykopisných a knihopisných poznámek. Nebylo z toho však nic, protože nejsem knězem. A tak mám zase *více času* pro *své* literární *práce* a je mi při tom dobře. *Ctižádost* mne tuze *nesouží*...

Brzo na to (1790) seminář v Olomouci zrušen, Dobrovský s druhými poslán do pense. Co si počne? Malá starost!

— Vaše odpověď najde mne už v Praze. My rektorové jsme s 500 f. dáni na odpočinek až na další povýšení, o něž *já aspoň* dlouho *se neminim* ucházet...

A dost. V nejbližší řádce už zase řeč jen o panu Antonovi a Gebhardiho Dějinách Wendů...



Takový je význam dopisů. Vzácné doklady! Po stu létech dovolují nahlížet do srdcí a duší dávno odešlých. Rozumíme, jak mohly ještě za živa vzniknout *liché domněnky* o *smýšlení* a vlasteneckých *citech* milého patriarchy probuzenecké doby. Současníci, zvláště mladší, nemohli jinak. Znali jen Dobrovského, starého pána, ale neznali jeho minulost a nemohli nahlédnout do jeho nitra. Soudili jednostranně z osobního dojmu a názoru. A rychle utvářela se a hutněla vzdálená pravdy legenda. Opanovala až na naše časy.

Lidičky tak snadno se nedohodnou.

— Obapolná podrážděnost dosahovala nejednou takové míry, že D. byl upírán vlastenecký cit a s druhé strany zase D. na své odpůrce jako na škodné národní přepjatce pohlížel... praví povolaný životopisec.

Jaký div! Nebyli to už spolupracovníci téže vrstvy. Nemohli si rozumět. Patriarcha byl už kostnatý, nepřístupný muž, povaha uzavřená. Nikdo nemohl vědět, jaká zpověď vlasteneckého nitra se tají v dopisech, roztroušených tehdy po všech končinách vlasti. Teprve dnes ve třetím a čtvrtém pokolení se nám ujasňuje pravý poměr ze vzácné sbírky.

Pochyby o budoucnu? Jakžby ne! Kdož pak někdy nepochyboval, chovaje v srdci mocné tužby! Jak zcela jinak znějí však ty a podobné narážky v dopisech!

— Čítáme od malička po německu a domníváme se, že všední čeština není tak dobrá, jako uhlazená němčina. Nebudou-li učiněna zvláštní opatření, anebo nevyvstanou-li šťastní duchové, aby věci dále pomohli, *pak* bych docela pochyboval, protože už od základu školy nemyslí se, než na němčinu . . . v latinských školách už docela nic se nečiní. Tak mají vyrustat — čeští spisovatelé . . .

Za života patriarchy arci žádná »zvláštní opatření« na prospěch češtiny na školách se nestala. A v pozdním jeho věku? Stár a churav, vřelý kdysi vlastenec už nebyl dost zasvěcen v nové poměry. Nemohl rozeznat, nenadchází-li snad onen druhý případ, jejž tenkrát naznačil, nevyvstávají-li snad už vskutku oni »šťastní duchové«, na kterých tolik záleželo.

Lidé odcházejí, idey žijí. Dílo se daří, ačkoliv pracovníci ani snad nedovedli spolu — si porozumět.

Srov. N. l. z jara 1916.

IDEA NEBO ŽIVNOST?

Není snadno konat idejnou službu. Idejný zájem ukládá jedinci účinně stát při poznané pravdě. A to bývá těžké. Vlastní prospěch namnoze brání. Proto má tolik obtíží pravda, aby se dostala ke svému právu a to nejen — v oboru vědy.[1]) Zde malá ukázka z *uměleckého* života, zpráva z novinářské rubriky *divadelní*. Namátka ze sta jiných sourodých:

Významný večer! Původní hra vynikajícího autora: »Zasvěcenec« J. Voborníka. A kde a jak byla provedena? Po prvé ochotníky na předměstském jevišti. Úspěch byl dokonalý. Plný dům, sváteční obecenstvo, potlesk — krupobití. Nebývá už takový potlesk slýchat za běžných večerů velkého našeho chrámu Umění. Autor, z předních myslitelů mezi námi, není dramatik podle jména. Neřekl si, jak už bývá, že napíše něco pro divadlo, když se mu nahodí látka. Ale má něco naléhavého *povědět současníkům*. A látka sama se mu vtělila v divadelní obraz. Řekli byste, taková hra je hodna, aby byla provedena *na přední* naší scéně! Nebyla. Na *přední* naší scéně *nebylo* pro hru místa. Velký dům má vážné důvody, *odmítat* práce toho druhu. Což zbývalo! Našly se *síly z ochoty* a provedly se zdarem dílo. Zdá se, třeba si na podobné večery už zvykat. A nebude na škodu. *Láska i ochota*, spojeny s nadáním, šťastně dovršily úkol. Možno se obejíti bez výkonů ze řemesla. Stanou se, možná, naší specialitou ty *premièry* vážné domácí tvorby na jevišti *ochotnickém!*

---

[1]) Srovn.: Řada druhá: Propověď, str. 6—7. Řada třetí: str. 7.

— A velká národní scéna? Či snad nemá dost úcty k vážné domácí práci?

— Úcty dost! Jen druhých podmínek se nedostává!

— Jakých podmínek?

— Potřebných disposic času, místa . . .

— Což pěstba domácí tvorby není přímo v programu velké národní scény?

— V programu by byla, ale mocní činitelé brání.

— Jací činitelé?

— Nejmocnější. Samy zákony přírody. Velká scéna musí žít, musí *se živit.* A hry toho druhu divadlo *neuživí.* Obecenstva je na ně málo. Sotva jeden dům vyplní. A hrám, které nedovedou víckrát naplnit divadlo, nemůže velký stroj věnovat drahý svůj čas.

— Proč tedy národ postavil svůj veliký zlatý dům? Proč na něj sbíral miliony s heslem velkého vlastního umění?

— Velké umění nemáme. Co je velkého, předpokládá vývoj. Jak se má vyvíjet tvorba vysokého umění, když se kusy nedávají?

— Krásná zásada. Ale příroda je silnější.

— Která příroda?

— Zákon sobectví. Organism, jakmile vznikl, má živý zákon ve svém těle. Nemůže odolat. Třeba sloužit . . .

— Čemu? Velký umělecký organism nemůže přec sloužit než účelům uměleckým?

— Také. Ale až *ve druhé* řadě. Především musí zachovat sebe, živit sebe, sloužit svým vlastním, životným — zájmům.

Kletba přírody! Všecky obory ji znají. Lidičky spolčují své síly, aby mohli dokonaleji sloužit svým *ideám.* Leč, jakmile spolek vznikl, je tu nový tvor, nová bytost, nová duše. Příroda promluví. A příroda se neohlíží po ideách. Idejná stránka odsunuta, potřeby mají slovo. Kletba všeho *lidského zřízení,* všech církví, stran, podniků, závodů, států. Byly založeny, aby sloužily určitým *ideám,* ale musí sloužit především potřebám svého ústrojí. To jest *drobným zájmům* lidiček, kteří chtějí být živi. A když *zájem stroje* přikáže,

aby byla na hlavu postavena — *idea,* pro kterou byl založen, stane se, jak přikázal zájem.

Národní Divadlo mělo sloužit *vyšším* zájmům uměleckým. Ale divadlo chce žít a proto na vlastní svůj úkol nemá času. Přenechává jej — ochotníkům.[1])

Ostatně, kdo ví, nenadchází-li chvíle, vystřídat úkoly. Divadelní ochotník byl až dosud činitelem ve svém oboru leda tuze přezíraným. Jen divadlu z povolání přiznávána veřejností hlučně všecka čest. Platilo tu za výhradného nositele ideje. Zatím však odehrával se jistý tichý proces. A dnes už nepokrytě se všech stran se ozývají hlasy o veliké krisi, ohrožující všecko současné divadelnictví. Tak zvaný novodobý rozvoj postavil divadlo docela do vleku rozmarů zákazníka, který je živí, neukojného požívačníka — *davu.* Chtěj nechtěj se musí podrobovat a přizpůsobovat jeho vkusu a choutce. Čím dále méně smí se obírat někdejší myšlenkou *idejné* služby.

Kyne-li odněkud záchrana?

Jisto je, co v základě ohrožovalo idejnou bytost novověkého divadla,[2]) byl princip živnostenský, na kterém se vyvinula. A tím se právě liší ochotnictví od divadla z povolání. Ochotník nepočítá s hmotnou odměnou za svůj výkon, staví svoje síly do služeb ideje zcela bezplatně. Tím ochotnické divadlo získává nejvzácnější *podmínku* idejné práce, která divadlu z povolání vždy scházela — ***nezávislost.***

Srovnej N. l. 15. června 1914: *Z divadla.*

---

[1]) Jindy zcela obdobně zachová se i — Věda.

[2]) Platí stejně o jiných oborech uměleckých, o literatuře, vědě a vůbec o vší idejné práci.

STARÁ VZDĚLANOST.

I.

(Ze životopisu města.)

Také zásluha velikého otřesu války: odklizuje drobné spory a nedohody. Co jen se všudy hemžilo stran a táborů, co kypělo zuřivostí a nevraživostí vzájemných! Zápolily spolu a sočily na sebe ty drobné výpravy odpůrných sobě hesel a zájmů, horoucnějšího přání neznaly, než jak by jedna druhou navzájem nejlépe sprovodily se světa! A kam se podělo všecko! Kdo pak dnes vzpomene na potyčky »přátel starého rázu Prahy« s táborem novodobé podnikavosti stavitelské? Na život a smrt stály proti sobě oba směry, hromy a blesky po sobě vysílaly, každý přesvědčen, na něm že spočívá blaho vlasti a všechen smysl pro vyšší potřebu.

A najednou, utichlo všecko. Vřava ulehla, vášně se uklidnily, pohasly. Sotva vzpomínka zbyla, jak si strany ještě tak nedávno vězely ve vlasech.

— Jste vy moderníci kanibalové! Není u vás stopy jemnějšího hnutí. Jen smysl pro všední prospěch, pro hrubý zisk a hamižný rozpočet se u vás najde. Jiného nic. Vzteklé dobývačnosti svých pravítek a kružidel, bezedné žravosti své knížky výnosů jste co chvíli hotovi obětovat kdejakou idejnou stránku života, kdejakou krásu a památnost historického vývoje města! . . .

— A vy, zastanci starožitného rázu! Nejste-li teprv povedená čeládka! Jste odpůrci božího vzduchu a slunce! Pod pláštíkem své historičnosti chtěli byste zachovat kde

jaký smrdutý kout a zaneřáděný kůrník. Jste nepříčetní umíněnci, nebezpeční myšlence pokroku a rozvoje...

A jak už bývá v zápalu sporu, není smyslu ni nálady, spravedlivě srovnat a uvážit, co třeba. Jen rána na ránu dopadá a vášně se jitří. Každá strana přece má svoje duvody, své doklady pádné a cenné, hodné povšimnutí. V rozpalu bojovném není času ni chuti, srovnávat, měřit a vážit...

A to je výhoda děsivé chvíle, jaká nastala. Bouře doby rozmetla strany a tábory, plameny svárů potuchly. Jen ideje a doklady trvají. A těm už možno klidně dopřát slova v závětří umlklé vřavy.



Otázka staré a nové Prahy není dnešní. Dávno v minulosti, až kam vědomost sahá, zaměstnávala srdce i hlavy. Stará knížecí Praha byl leda úzký obvod osad kolem obou pobřežních hradů, Prahy a Vyšehradu.

— V širém údolí mezi Vyšehradem a Hradem pražským leží kolébka ostatní Prahy. Zde soustředilo se obyvatelstvo, provozující různé živnosti, zde konány trhy a zde vznikalo znenáhla světové obchodní emporium...[1])

Tak od prvních časů psané historie vyrůstala Praha do rámce, jemuž později připadl název Starého města. Už za Václava I. a Přemysla Otakara II. prováděny rozměrné stavby a čilý ruch stavitelský znamenal jisté rozpětí sil. Rozpiaté síly pak přivodí únavu a co následuje? Nutně zase doba odpočinku.

— Poté, na rozhraní XIII. a XIV. věku, nastává přestávka. A když vyhasl rod Přemyslovců a za prvních let Jana Lucemburka Praha spíše klesala, než prospívala...

Duch velikého ústrojí je tak mnohotvárný! Není mu dáno, býti stále činným a vyvíjet se toliko jediným směrem. I ruch stavitelský ve velkém středisku stále se mísí a střídá s rozvojem jiných zájmů a činností. V době odpočinku se

---

[1]) Dr. Chytil: O historickém a stavebním rázu Prahy. 1916.

sbírají síly, až zase chvíle nastane a s ní vhodné podmínky k novému rozmachu se dostaví.

Veliký rozruch nadešel tělesu královského města s Karlem IV. Podnikavý duch a široký světový rozhled nadaného vládce byly povolány stvořit divy. Za doby Karla, »otce vlasti«, vzniklo v městě množství památných budov. Duch rozhýřený pravou rozkoší tvůrčí, dovedl hovět stejně příkazům denní potřeby, jako požadavkům vyšší ideje.

— Největší však čin pro všecku budoucnost Prahy jest založení Nového města, podnik z nejznamenitějších v oboru stavby měst po celý středověk. A nová doba sotva se může vykázat něčím, co by bylo stejně rozsáhlé, přirozené, racionální a umělecké . . .

Jaký div, jestliže po rozmachu tak mohutném následovala nová přestávka! Zmatky husitských válek, rozbroje politické, náboženské, běs stranických zájmů nejsou podmínky, jež by přály snahám uměleckým a tvůrčím. Po celé století XV. nic se nestaví. Smysl pro krásu a záchovu jako by docela se vytratil. Smysl pro zisk a nízká hamižnost hrozí pohltit a vyhladit všecka jemnější hnutí lidské bytosti. Je zřejmo z ochranných opatření rozvážného Jiříka, jaké poměry neblahé nabyly obecně vrchu:

— Neboť jeden každý, i cizozemec, těže z chudoby spoluměštěnína, jal se kupovati platy na domích beze všeho studu »a svobodná i spanilá stavení roční službě a hanbě podmaňovati jest směl« . . . »odkavadž rodů starožitných zkázy, domů spuštění a zboření a města škody nenabyté pocházeti musejí« . . . a již město naše komora kupců a lichevníků slušněji, nežli zámek a hrad knížat a králův mělo by jmenováno býti« . . .

Šestnáctý věk zrodil novou krasochuť. Doba Vladislavova Prahu sice nerozšířila, ale ozdobila ji vzácnými **památkami.**

— Nádherný zevnějšek a rušný život doby Rudolfinské obdivují cestovatelé, opěvují básníci. Pohledy na Prahu stověžatou zachycují umělci jemného smyslu (Sadeler) . . .

A zase nová spousta! Bouře a převraty války 30leté.

A pak?

— Řada paláců hradčanských a malostranských roste za doby Leopoldovy a Karla VI. Praze začíná svítat nová doba slávy. Mohutné hradby částečně obmezují rozvoj, ale zato skýtají bezpečí. Na nové úpravě účastní se řada architektů cizích i domácích (Dientzenhofer) ... Vedle paláců a chrámů kupí se domy měšťanské s ladnými, často bohatými façadami ... Majestátní ráz města utěšeně doplňuje půvab rozsáhlých zahrad ...

A zase války a zmatky. Pak bezohledný chlad a mráz doby Josefinské.

— Praha přestala být sídelným městem, pozbyla významu, zchudla a zpustla. Ostatek pak dokonaly války Napoleonské a finanční tíseň z nich vzniklá ...

Delší odpočinek. A s věkem devatenáctým hlásí se už nové poznatky a nová hesla. Rodí se pocit povinnosti, hájit dílo minulých věků, dědictví otců, a s ním i — starý ráz města.

Není to heslo teprve včerejšího data.

— Úsilí, zachovat vynikající památky, není od loňska a u nás první kroky v tom směru spadají v dobu Chotkovu (1826—43) ...

Půl století minulo. A stanuly proti sobě bojovně zájmy obapol se potírající.

Po kolikáté už?

— Hradby padly ... Podnikavost stavební postupuje do útrob města, zaplétá se novými otázkami zdravotními a veřejnostními. Volnost stavebníka tak velice je omezována a žádat ještě, aby šetřil památek uměleckých, ohlížel se na okolí a přiměřil se daným zřetelům, zdá se už přílišností ...

Tak vznikl spor.

Kdo jej rozřeší? A jak?

Kdož jiný, ne-li starý mistr a řešitel — Čas!



Napadlo vám místo v cestopisném náčrtku staropražském. Píše vlastenecký poutník doby předbřeznové.

— Za těch několik let, co jsem Prahu neviděl, velice se změnila ... Kdo neviděl Prahu deset, patnáct let, skoro ji nepozná. I já viděl se býti v lůně jejím skoro již cizincem.[1])

Jakže? To že je psáno r. 1842? Vždyť je to zcela dnešní způsob řeči! Tak se mluvilo za doby velkého »ruchu stavebního« na sklonku devatenáctého, z počátku dvacátého věku. A víme přece, kdy ten ruch začal. Někdy v letech sedmdesátých, když padly hradby. Co bývalo před tím, byla Praha sevřená, nehybné, zakrsalé ústrojí. Což pak se v takovém městě také něco měnilo a přestavovalo? Představovali jsme si, v takové podobě, jakou měla Praha za let čtyřicátých, že trvala už jistě celé století a víc!

Jaké představy klamné!

Doby tak pohlížejí s patra na své předchůdkyně jako všecka bujará mládež na své dědy. Máme jistý přehled období a dat, které jsme si sami sestavili a připadáme si tak vyvýšeni. Zdá se nám, že máme na dlani vše, co bylo. O svých předchůdcích víme bezmála všecko, všecinko? Ne-li? A oni o nás? Nemohli přec vědět nic. Jak jsme vyrostlí, jak povzneseni nad ně! ...

A jak to je všecko přece jen tak — záludné!

Po stránce stavebné počítáme s Prahou od konce XIII. věku. Co a jak bývalo před tím? Nevíme. Není o tom nikde nic — psáno. A přece je jisto, že i před tím Praha *byla*. Víme, že trvala při nejmenším už řadu století, měla velký obchodní ruch a život a jistě i svůj *ráz* a *vkus*. Jakž bychom mohli vědět, jak bývalo v Praze před tisíci lety! Vždyť máme už docela liché představy o tom, jak tu bývalo jenom tak kolem roku — 1842!

Přišly nové doby, zatlačily pamět starých. Doby, jako jiné bytosti v přírodě, válčí spolu na život a na smrt. Mají své zájmy, své názory a snahy, jež nesnesou odporu a válčí se vším, co se jim staví v cestu. Had, hada-li nepozře, drakem se nestane! Vždycky nové válčilo se starým. A vždycky zápas byl bezohledný. Dnes rozeznáváme kanibalism zásad

---

[1]) Tylovy »Květy« r. 1842.

rozvojových, inženýrských, asanačních, kterým žádná lahoda kulturných staroforem není svata. Jindy naráželi na odpor jiných titulů.

Karel IV., zakladatel Nového města, tvůrce velikého obrodu, jako nadšený pokrokář byl i veliký násilník. Ctitel a milovník západních a jihozemských vzorů měl své příčiny, proč vypověděl boj na smrt — stavbám dřevěným.

— Hned z počátku vyměřen rozsah Nového města téměř v těch mezích, co dnes... Na té ploše nacházely se před tím jen roztroušené dědiny a rozsáhlé prostory, kde odbývány trhy... Tyto obrovské plochy spojeny ulicemi namnoze širokými a rovnými... Na těch plochách vykázána stavební místa za poplatky poměrně nízké... I židům dovoleno zde stavěti s podmínkou, že budou stavět z kamene, *nikoliv ze dřeva...*

Nové doby kladou své nové podmínky. Neohlížejí se po jemnocitu starých. Praha minulého tisíciletí byla převážně stavěna ze dřeva. Jak drahocenné památky vkusu a důmyslu vzaly tu za své v zápase s požadavky dob nových, možno se leda dohadovati. Památky, zachované jinde, kde srážka zájmů a názorů dob byla méně prudká, vzorky středověkých dřevěných staveb, zachované leckde po městech švýcarských a německých, hollandských, dánských i norských, vydávají dostatečné svědectví. Tvrdým podmínkám otce vlasti, horlivého zastance nových ideí, jsme zavázáni, že dnes *sami* své předkřesťanské předky považujeme za nevzdělance, kteří nezanechali po sobě památek své — vzdělanosti. Horlivý pěstitel tvrdosti nových podmínek se postaral, aby nebylo »dokladů«.

Kanibalský poměr nových hesel a zájmů vůči starým hodnotám kulturným nezná milosrdenství. Leč, jak vidět, není nikterak novinkou teprve *našich* dnů. Doba žere dobu. Doba staré *slovanské vzdělanosti* byla tak dokonale sežrána svými následnicemi, že pro naši novodobou Vědu je už zcela ujednaná věc: nějaké staré slovanské vzdělanosti *nikdy nebylo!*

Srovnej N. l. v dubnu 1916.

II.

Minulých dnů[1]) pilně se zastavovali procházeči po Ferdinandce u výkladu Topičova. Okukovali obraz velmi umně do dřeva vkládaného díla. Roztomilý pohled starého městečka: Pardubice r. 1602. Podle staré rytinky děláno, jenom měřítkem větším provedeno, jaksi do lepšího světla postaveno. Kdo by byl řekl, že se staré české městečko mělo tak krásně k světu! Arci, na rytinkách bývá to všecko vidět, ale tu nezkušenému oku mizí mnohá podrobnost, také celkový dojem je jiný. Širší rámec zde všecko přiblížil, vyzvednul na plnější dojem. Jaká jsme to jen měli pěkná města za těch starých zapadlých časů! Máme sice z údajů i z rozmyslu jakési ponětí o dějinách svého vývoje, ale pravá, živá, malebná představa všeho přeç jen schází. Víme o té které památné stavbě, tu onde se něco zachovalo, tu kostel, tam radnice, zde nějaká brána nebo úpravnější obydlený dům, samí svědkové minulosti. Vše jen tak vytržené, opuštěné částice. Nic živoucího, žádný celek! Co vůkol zbývá, je už jiná doba, tak všední a střízlivá. Jak závidíme jiným, oč jsou v té věci bohatší nás. Mají tak krásně zachované ukázky celých starých měst a městeček, živá svědectva stavebního vkusu, barvitého života svých předků. Zajíždíme horlivě do ciziny, prolézáme hltavě ulice a uličky starožitných sedlišť a vracíme se nadšeni převzácnými doklady těch starých vzdělaností. Doma pak vzpomínáme a srovnáváme vlastní svoji chudobu. Srdce se nám plní závistí, podléháme trudnomyslným náladám. Vpravili jsme se tak do myšlenky, že otcové naši nikdy nebyli lépe opatřeni a dávno jsme uvykli, polívat studem tvář za svůj ach tak nízký a zpozdilý původ!

A přece to vše není, než zcela lichý povrchní dojem, vyvolaný leda nepřízní okolností.

Konečně, přirozená věc! Stará stavební kultura předků byla dřevěná. Časem shořelo všecko, malebná města i hra-

[1]) Z jara r. 1916.

dy, nejkrásnější ulice, náměstí a kouty, všecko v popel obráceno. A z popele nic znovu nevstává.

— Divná věc! Takové uličky a čtvrti v Norimberce, v Bamberce, v Řezně, skvostná městečka pod Harzem, takový Goslar, Wernigerode, Eisenach, městečka holandská, dánská i norská, přec to je všecko také zpola neb cele dřevěná stavba! Proč pak ty — neshořely?

— Shořely taky, jenže byly zase znovu starým slohem postaveny.

— Proč nepostaveny starým slohem také naše shořelé stavby?

— Také u nás se stavělo znovu, co lehlo popelem. Krásně se stavělo znovu a třeba krásněji! Zcela přirozeně se tak dělo a zákonitě po řadu století. Až jednou pravidlo přerušeno, zákon se zastavil ...

— Čím?

— Pohroma přišla, spousta se přivalila na zem i národ. Na léta, desítiletí, století zaražena tepna života a neštěstí bylo hotovo.

— A když po čase vše probuzeno k novému životu?

— Starý už byl pochován a — zapomenut ...



Ve společnosti jako v přírodě občas pohroma přikvačí se svojí spoustou. A když časy přeletěly, leda stopy sotva čitelné vydávají svědectví o někdejší radosti života.

V letopisech českých ob stránku čte se o požárech. Tu město, tu hrad jsou pohlceny.

— Tu sobotu na neděli po Božím Těle Král. Hradec vyhořel ... oznamuje se k r. 1407.

Jindy zase:

— Téhož léta (1454) v ten pondělí po sv. Vítu vyhořel Jaromíř z kořen ...

A na jiné stránce:

— Téhož léta (1461), ten úterý po Božiem Těle vyhořalo Mýta polovice a shořalo domuov na sto třicet tři a kostel krásný a zvonové ...

Že ty staré dřevěné stavby nebyly ledabylé, mnohá poznámka mimochodem dosvědčuje.

— Téhož léta (1439) vypáleno jest *Rúdnice* větší odiel a věže veliká na hradě a na novém městě několika *domuov znamenitých* ...

Všední události. Pisatel ani se nezastavuje. Obrací hned dále k jiným zprávám a příhodám. Jaká byla toho roku tuhá zima, jak lidé »sú mřeli po cestách i hovada«, jak bylo lososů mnoho, anebo kobylky přiletěly! Nebylo by ani těžko sestavit tak jistou statistiku pohrom aspoň přednějších míst. Vyšlo by na jevo, pokud zprávy sáhají, každé jistě jednou za století lehlo popelem. Mnohé třeba dvakrát a snad vícekráte. A zase bylo postaveno, rozumí se, aby po čase opět postiženo bylo svým osudem. Až konečně veliká — pomlčka dějin nadešla.

Zase požár! Tentokrát však velký, nesmírný a dlouhý. Zachvátil celou zemi a všecku někdejší radost ze života udusil na dlouhou dobu.

Léta bídy a nouze nadešla. Pokolení přicházela a odcházela nová, vyrostlá za těžkých okolností. Pak jednou nové se zrodilo všímavější, rozhlíželo se kolem a rozpomínalo svého původu. Uznalo chudobu svého rodu a přeneslo trudný dojem na své potomstvo. Kde kdo už uvykl myšlence, že nebylo nikdy jinak.

Dnes málo kdo ví něco o zprávách evropských cestovatelů, kteří někde ve čtrnáctém nebo šestnáctém věku zavítali do Čech, do Prahy a zvěstovali světu o divech, které tu poznali. A přece byly časové, kdy na Západě, na Jihu i Severu mluvilo se o Praze, jako dnes se mluví o Paříži a Londýně, o Berlínu a jiných střediskách vzdělanosti. Zapomenuto! Jako by nebylo. Nikomu nenapadne se tázat, jak je možno, že do západních jazyků proniklo množství slov

a výrazů nejrůznějších oborů, zřejmých stop donesené někdy vzdělanosti české. Jak asi přišlo, že mohlo vzniknout známé po všem Německu a dodnes běžné přísloví o »českých vesnicích«, jako o divuplných věcech, o kterých se mnoho slýchá a mluví, ale jež posluchači zůstaly cizy a neznámy? Zní nám až podivínsky, že bývaly doby, kdy se lidé v Německu tak chlubili znalostí češtiny, jako dnes u nás, kde kdo rád ukáže, co pochytil z některého moderního či světového jazyka.

V knize německého autora 17. věku, Grimelshausena, nazvané »Sprosťáček« (Simplicissimus) nachází se zajímavý výjev. Kniha neskytá zrovna rozkošnou četbu, ale podává sytý a věrný obraz společenského života v Německu za časů 30leté války. »Sprosťáček« zažil mnohé dobrodružství. Jednou na silnici upadl mladík také do rukou potulujícího se krajem roje »chorvatských jezdců«. Bylo to v porýnském kraji někde nad Mohanem. Byl právě oblečen za blázna. Posadili nápadného jinocha na koně a cestou se radili, co s ním. Nerozuměl jim. Až najednou jeden promluví *po česku!* . . .

— Bis endlich einer auf böhmisch sagt: mih weme daho Blasna sebao, bawe dame ho kbabo Obrstovi (vezmeme toho blázna s sebou, povedeme ho k panu obrstovi) . . .

Druhý přisvědčuje:

— Prschis am bambo ano, mi ho nagonie possadejme, won rozumi niemeczki, won bude mit kratoch wille sebao (při sám pámbu ano, my ho na koně posadíme, on (pan obršt) rozumí německy, buďe mít s ním kratochvíli . . .

Kde německý autor, rodák z Porýní!, přiučil se češtině, ze životopisu nevysvítá. Býval vojákem, zjezdil málem celé Německo, byl ve Švýcarech, v Holandsku, snad tím způsobem i do Čech přišel. Že se české gramatice a pravopisu nepřiučil, nelze mu vykládati ve zlé. Význačno však je, že uznal za dobré, v textu knihy znalostí češtiny se zablýskat, ač nutnost žádná nebyla. Jiným jazykem také už nikde se nechlubí, ač jistě některý ještě znal.

Dnes německému autoru jistě by platilo za nevkus, obtěžovat čtenáře cizojazyčnými drobty, kde zrovna po-

třeba nekáže. Smí si tak zacitovat leda něco po latinsku, řecku nebo moderní angličinou, či snad frančinou. To chápeme. Ty jazyky měly či mají dnes svou světovou převahu. Ale tenkrát citoval — *češtinu*. Čím to? Kdo věc vysvětlí? Naše slovanská věda neví a nechce vědět o těch a podobných záhadách, otázkách a nápadnostech.[1])

Jiná století, jiné názory!



Ze starých Pardubic zbyly dnes jen skromné ohryzky času: zámek Pernštýnů, velmi zanedbaný a Zelená brána! Pro milovníky starožitna arci poklady, jež dovedou roznítit obraznost. Přečtěte si v Pamětech Dra Štolby, jak svého času přesídlil z Nechanic do Pardubic. Co ho tu čekalo! Zelená brána mladému muži udělala.. Škoda, že není po ruce knihy, abyste doložili místo. Je to hymna. A takových zbytků, ukázek dávné slávy, roztroušeno po kraji ještě dost. Každé téměř město má se čím pochlubit. Co je taková Zelená brána zde, ve skvostném obraze starých Pardubic? Mizivá drobnost. Sotva ji rozeznáte v ostatním půvabném reji čar a tvarů. A právě tak je i se starožitnými zbytky z jiných okolí. Milovníci snad to znají cenit. Co však platno! Ostatní obecenstvo toho smyslu nemá. Zástup je slepý pro ty jemnosti. Chápe leda plný dojem života. Kde ten schází, účast jeho mizí. A výsledkem je názor, obecně platný.

— Vzdělanost předků? Prosím vás, fantasie nějaká! Svět ničeho neví o naší staré vzdělanosti. Nebylo nic.

Ejhle, následky pohromy! Žalostný stav. Ztracená paměť národa. Vymizelé vědomí všeho, co bývalo vlastní, svoje, naše . . .

N. l. v květnu 1916.

---

[1]) Srovn.: V. č. b., řada šestá, str. 57.

MY, SLOVANÉ!

Z toulek.

Málo let nazad, před velikou vojnou, za krásného červencového odpůldne, bylo velmi šumno na palubě dunajského parníku. Supal jen což Železnými Vraty dolů k Turnu Severinu. Kdož byl by tehdá řekl, než mine nějaký rok, že tu budou v okolí hřímat děla! Společnost se právě vyvalila z podpalubí na vzduch. Oběd nebyl špatný v lodní restauraci u společného stolu a tak byla nálada jak se patří. Malebná zákoutí romantických břehů, památná místa v levo v pravo, zajímavé rozhledy a dobré uherské víno v žilách konaly svou povinnost. Bylo hlučno a veselo na palubě. Všechny jazyky hlaholily.

— Byl by v tom ďas, aby z některé skupiny neozvalo se také české slovo! pomyslili jste maně.

Než jste domysleli, už se ozvalo.

Dva mladíci. Každý víc než pohodlně roztažen na palubnim křesle. Baví se hlasitě. Což hlasitě! Okázale, až vyzývavě. Slova a věty házené do vzduchu jen tak přeletují jako míče, obloukem od křesla ke křeslu. Zdálo se, jistě oběma více záleží, aby se nějak odlišili od ostatního světa kolem, než aby si vůbec něco pověděli.

Zbystříte sluch. Brzo jste doma. Bulharští studenti! Vracejí se z Čech domů na prázdniny. Bulharský živel vůkol ve společnosti je dost silně zastoupen. Mládež cítí potřebu trochu kolem sebe zašumět. Strhovat k sobě pozornost. Baví se novým jazykem, cizím, tady vůkol neznámým. Takovým, jaký si snad znovu osvojila. Dodá si tak člověk trochu křenu.

Seznámili jste se. Na lodi se snadno nahodí chvíle. A když na jevo vyšlo, že máte sami také namířeno do Sofije, jinoši se přitulili. Nemeškali jste, zablýskat kde jakou cetkou, jež vám zbyla v paměti z Jirečkových Cest po Bulharsku. Důvěrnější tón byl brzo v proudu.

— A což bulharsky? Znáte-li trochu?

Odpověď zněla dost zdrženlivě.

— Co chcete! Je to nejsnadnější jazyk! . . .

Naznačovali jste poněkud odchylný názor. Mladík však trval na svém.

— Nejsnadnější! Vezměte pravidla! Všecko tak jednoduché. Skloňovačky na příklad. V žádném jazyce to nenajdete. Jediným slůvkem vyřídit všecky pády! *Na*, genitiv, *na*, dativ! A v čísle jednotném jak množném! A v mužském rodu jako v ženském i středním! A výminka žádná! . . .

Mladému muži jen se tak gramatikou sypalo od úst. Bezpochyby filolog povoláním. Patrně studoval s velikým prospěchem. Zrovna omračoval mluvovědnými regulemi.

— A členy vezměte! U vás v češtině, aspoň písemné, už toho není. Člen tu odpadl. My ho ještě máme. Jenže klade se nazad slova. Kotka — kočka, říkáme kotka-*ta*. *Oko* u nás také *oko*, jenže — oko-*to*. Vy už neradi užíváte osobních zájmen, milujete krátkost. Místo *já* dávám řeknete — dávám. My ne. Vaše: »dávám kočce mléko« je sice kratší, ale mnohem složitější než naše: az (já) davam mljeko-to na kotkata . . .

Chtěli jste něco poznamenat. Horlivec však hlásá jako s katedry:

— Přídavné u nás stahuje na sebe člen podstatného: hezká — kočka = chubava ta kotka, koně statečných vojínů = konje-te na chrabri-te vojnici! . . . Vida, jak jednoduché! A první a čtvrtý pád vždycky stejny. A výjimky zase žádné . . .

Trvala dost dlouho ta jazykoslovná lekce na palubě. Není pochyby, bulharština, vskutku svrchovaně prostý jazyk. Přiznávali jste bez okolků, člověk mimoděk dostane chuť, zmocnit se něčeho, co se tak snadně podává.

— A víte-li, v čem je tajemství té jednoduchosti? zavíral mladý chvalořečník.

Nevíte, ovšem.

— Bulharština je *nejstarší jazyk* v Evropě. Matka druhých, vlastní *prajazyk*. Od něho všecky *ostatní* jsou *odvozeny!* . . .

A nedočkav ani, až údiv váš zjedná si nějakého výrazu:

— Je o tom pěkný spis! dokládal. Počkejte, mám ho s sebou v kajutě. Přinesu ho. Musíte přijmout knihu ode mne na památku. Bude vás zajímat.



Dávno vybledla vzpomníka na besedu z dunajského parníku. Až jednou s chvilkou dostavila se nálada. Sáhnete po knize, kterou jste si přivezli. A hle! Vděčnou zábavu poskytla.

Nikdy nebyl lehký úkol, pustit se proti proudu, stavět se proti běžným názorům. A tu zas jednou někdo se odhodlal:

Oč běží?

— Nejen že bulharský jazyk není chud na slova a výraz, že není snad nějaká jen sbírka z jiných jazyků, »jak filologové tvrdí« a kterak sami ve své nevědomosti jsme ochotně za pravdu měli, ale že je bohatší všech ostatních. A my Bulhaři že nejen jsme bývali kdysi svérázni všemi směry a co se rozvoje vzdělanosti dotýče, že jsme byli prvními učiteli a *mistry mnohých druhých národů* . . .[1])

Tak tvrdit a druhé přesvědčovat, nelze ovšem dvěma řádky. Dílo je ze široka založeno. Na každém kroku, ovšem, což jiného v cestě, než odpor!

Autor pilně se ohlížel ve světě. V Paříži poslouchal také znalce jazykových věcí, Louisa Legera. Všude námitky nachází. A vždycky tytéž.

---

[1]) V. Kotljanin: Nyj Bulgaritě! Proischožděnije-to i ime-to nyj etc. (My Bulhaři, náš původ i jméno, rozvoj jazyka etc.). V Sofiji 1910.

— Co chcete! Známe přece bulharská slova, jež pochodí přímo z latiny. Řekněme ščít (štít)! Co to jiného, než latinské *scuta?* . . .

— Právě naopak! . . .

— Myslíte, latinské z — bulharštiny?

— Snad!

— K smíchu!

— Latinský národ, a tudíž i jazyk, kdy to už bylo! Jistě dávno dříve, než o bulharském bylo slechu.

— Není tak jisto! Je leda pravda, latinský byl dříve *znám naší* vzdělanosti a její — pramenům. Více nic. Který z obou národů a jazyků je opravdu starší, sluší teprv — dokázat.

— Kdo by pochyboval?

— Každý, kdo něco uváží! Žádné dnešní slovo nevzniklo hotové jako prvek. Každé je už odvozeno — z jiných prvků. Je rostlina, má své kořeny. Latinské slovo *scuta* nedovodíš z žádného latinského kořene. Za to bulharské slovo *ščít* hravě dovodíš z bulharštiny. Je tu množství slov příbuzných: skut, kut, skutlec, skutvam, prikutvam atd.

Tak a podobně probírá pisatel svoji thesu. Příkladů se hrne.

— Slovo *volja* (vůle)! Pojem *vůle* tak hluboko a široko zatíná do života člověka. Také druhé jazyky vykazují týž kořen. Lat. volens, voluntas, voluptus, franc. volonté, veuiller, vouloir, veuillant, volontier, něm. wille, wollen, willig, wohl, wünsch atd.

A původ slova a pojmu?

— Co tvoří lidskou vůli? Mocné chtění, kterému člověk podlehne. Žádost, která tě vleče, unáší, pudí . . .

— A pud?

— Bulharsky — vlečenije.

— Co z toho?

— Druhé jazyky užily našeho slova *volja*, neznají však ani slova *vléci* ani *vlečenije* ani druhého podobného. Krátce, *kořene* nemají . . .

Jiný odvod! *Vjera.* Franc. vrai, verité, vertiger... lat. verus, verax, verendus, veritas... něm. wahr, werth, gewehr a pod. Anebo: *vkus!* (kousat, okoušet), gout, deguster, dégouter, gustus, gusto atd. A seznam jiných a jiných!

Čtenář nebývá vždy naladěn, probírat se spoustou slovíček, jako hromadou hrachu. A zrnko po zrnku navlékat na nit nějaké theorie. Tož jenom letmo probíráte se sloupci a stránkami rozhorlené knihy. Je všecka vyložena toho druhu barvitým šmelcem. Stačí vám ovšem, zachytit jen povšechnou ideu.

— Západní t. zv. moderní jazyky jsou vesměs *novodobé* organismy. Jsou z druhých živlů *složeny*, vesměs *odvozeny*. Za to bulharština je — *prvobytný* jazyk, neskládaný, vyvoděný z vlastních prvků...

Na příklad frančina! Podle velkého Slovníku Akademie obsáhá frančina všeho 27 tisíc slov. Z toho (dle A. Bracheta) je neznámého původu 650, domácího 4260 a sousedního 917, dohromady 5987 slov prostých. Zbývá 21 tisíc slov složených a odvozených z cizí látky.

— Ukázat!

— Hned: Francouz není schopen hladkým, svérázným slovem povědět, co by bylo *samorodno* či *sobě rodno.* Přizpůsobuje si cizé, řecké. Praví: otožén (autogêne). Nechtěje se prokrucovat různými opisovačkami: seul naissant, seul né, soimême naissant, né de luimême a pod. nemůže jinak. Dluží si.

Seznam bije do oka i prosté mysli, ne-li? A následuje za sebou seznamů, co je vůkol sousedních jazyků.

Něco však bije do oka prosté mysli ještě nápadněji.

— Mladé obrozené Bulharsko posílá své nadějné synky dnes pilně na učenou do středisek západní kultury, do Vídně, do Berlína, do Paříže a jinam. To je všeobecně známo. Nikdy však se nestalo, aby někdo odtud, ze Západu, zajížděl si pro nějaké vědomosti — do Sofie. Anebo snad za starověku světovládný Řím si chodil na dluženou ke svým východním sousedům? Ani po tom není nikde zachováno nejmenší stopy. Jaké pak tedy dluhovačky a vyvozovačky?...

Na to obhájce bulharského prvobytu.

— Pravím jen, co jest, co vidím. A ukazuji, co nelze vyvrátit. Není mou věcí vykládat, *jak* to asi přišlo? O to ať se postarají zase jiní! ...[1])



Arci, neběží jen o sousedy na Západě. Jsou jiní, ještě bližší a více na ráně. V nejtěsnějším styku jazykovém i společenském žili Bulhaři ode dávna s Rumuny, Turky, Albanci i Armény. Vzájemné vlivy v takovém poměru jsou očividny. Netřeba, teprv je dokazovat. Nejmocněji však zajímá poměr k sousedům — Řekům.

— Který národ i jazyk že je starší: řecký či bulharský?

Žáčkové na gymnasiích nebudou ani na chvíli v pochybnostech s odpovědí. Kniha pana Kotljaninova zatím ukládá v té věci jistou zdrželivost.

Je pravda, bulharština má mnoho slov vydlužených z řečtiny. Vesměs však *novější* závazek. Za to řečtina dlužila si na obrat dávno *dříve* a mnohem vydatněji. Řekové za všech dob byli výborní obchodníci. Pro svoji vzdělanost pilně těžili u sousedů Egypťanů, Feničanů, Peršanů, Arabů i Bulharů. Dále na Západ však ji už prodávali jako — vlastní.

Dlouhá kapitola je tomu v knize věnována. Řeckých slov více či méně zjevného původu bulharského je dlouhý seznam. Samo národní jméno Hellenů, *Řekové*, je bulharské. Hřek, Grek, Grk značí lid, jenž se odívá dlouhým, řásnatým, bohatě nabíraným šatem do mnohých záhybů složeným (grčky, skrčené). Všecka Evropa přijala ten sousedský název za svůj. A měla proč. Jeť právě bulharština praživel evropské vzdělanosti.

Arci mají vývody knihy svoji slabinu. Nebývá už jinak. Tenkrát, za šedého dávnověku, kdy vzdělanost bulharská

---

[1]) Srovn.: Řada čtvrtá: *Na scestí-li?* Řada pátá: *Slované a Němci.* Řada šestá: *Tajemstva jazykové hmoty.*

byla tak mocná a kvetoucí, jiná ještě okolnost je nápadna. Táž vzdělanost, široká i hluboká, zabírala nejen kraje dnešního Bulharska, od dolního toku Dunaje až k vůkolním břehům moře, ale prostírala se patrně valnými oblastmi dál a dále po vší téměř pevnině evropské. Jsou toho dodnes všude výmluvná svědectví. Bohaté názvosloví krajinné je tu zachováno a podivuhodně *shodno*. A to v krajích od sebe nejvzdálenějších. Či snad bylo Bulharsko, co se prostíralo tehdy po vší téměř střední Evropě? ...

Krátce, titul knihy pana Kotljanina není zcela přesný. Zní to chlubně a zvučně po všech stránkách: My, *Bulhaři!* Ale mělo by zníti: My — *Slované!*

Srovn. N. l., Kronika 23. ledna 1916.

Z MLHAVIN ČASŮ.

Někdy kolem počátku nového století odbýváno v Německu nové sčítání lidu. Noviny přinášely statistické výkazy a různé zajímavosti. Jednou si sedíme malá denní společnost v kavárně. Také přítel H... byl přítomen. Měl právě v ruce berlínský list. Najednou sebou trhne obrátí se a ukazuje v novinách prstem nějaké místo. Statistická kuriosita! Prý v Hanoversku za posledního sčítání v osadě či okrese X. napočteno ještě několik set domácích lidiček, kteří — neznají německy.

— Domorodci v Hanoversku? A neznat německy! Jak pak tedy vlastně mluví? To by stálo za ohledanou!...

A hned umluveno. Někdy o prázdninách se tam podíváme! H... čipera, hned si zanesl do noticek jméno místa, souhrn napočítaných duší a všecky podrobnosti. Vše bylo hezky připraveno. Ale, pohříchu, na výlet nedošlo. Jiné starosti nalehly. Do prázdnin padly nějaké volby či co. H... byl jinak zaměstnán. Věc odložena. A později? Nějaký rok potom, přítel H... odebral se na onen svět. Tak je dodnes nejisto, jak se mají vlastně věci s těmi hanoverskými domorodci. Snad ještě všichni — nevymřeli?



Někdy vám náhoda vmete do rukou starou knihu, která snad nikdy nikoho nezajímala. Tu je taková! Vyšla r. 1854 ve Frankfurtě n. O. Má název »Wendische Weisen« von Eduard Ziehen. Vypravovačky z kraje. Pisatel, rodák *hanoverský*, podává obrazy ze života svých krajanů z lüneburské

stepi, zbylých potomků někdejších »wendských kmenů«. Bývali tu majitely a pány někdy za dob Karla Velikého. Step, jako hory a moře, zvláštní záchovný živel! Tisíc let sice minulo, co přemoženo původní obyvatelstvo, ale zbytky jeho dodnes si zachovaly zvláštní svůj ráz, své způsoby života, ba i svůj zvláštní jazyk.

Mají na př. obyčej v němčině vypouštět hlásku *h* na začátku slov. Místo Herz, Hahn, Hund, hoffen, heilen mluví 'erz, 'ahn, 'und, 'arm, 'offn, 'eiln, jakoby mluvili Francouzi nebo Vlaši. Za to, kde zas žádného *h* není, tam je přidávají, což sousedům a cizincům nahodilým zavdává podnět k veselosti . . .

Mají svá místní jména: Glina (řeka Lüne), Glin (Lüneburg, Lüneburger Haide), Grabow, Kamin, Kremlin, Senčín, Polov, Vustrov atd. Byla napsána i mluvnice toho vendického nářečí a slovníky vyšly. Nejznámější slovník »Vocabularium vendicum«, prací Henninga, vydán někdy počátkem osmáctého věku. Množství pozoruhodných slov: blachytne (blahotný = veselý), borna (brána), brig (břeh), brot (brat), clavek (člověk), corna (černý), dousa (duše), dibro (dobrý), djozda (hvězda), dumb (dub), jounac (junac), jejno (jméno), joja (jaja = vejce), jojnaj (jehně), golanz (haluz), gord (hrad, ouřad), gordiešte (hradiště), grama (hrom), jomo (jáma), janzig (jazyk), kilianc (klíč), kroda (kradu), lidja (loď), mansi (maso), zeivat (život), zena (žena), zimia (země), zamb (zub). Jména dní: nidelja, pnidelja (pondělí), sreda, perendan (Perunův den), skumpe (skoupý = postní den, pátek) . . .

Vendický otčenáš, farářem Henningem zaznamenaný, trochu pomaten němčinou, zněl:

Nose (náš) Vader, ta jis va nebisgai (na nebesku), sjunta voarda tuji jejma (jméno tvoje); tja rik (reich) komma (přijď), tja vilja živjot (vůle buď), tak na nebisgai, tok kak no zime; nosi visedanejsna (vezdejší) stjejba (skrejba, skýva) doj nam dans (danas, dnes); un vitedoj (oddej = odpusť) nam nose grech (hřích, vina), kak moj vitedojime nosem gresmarim (dlužníkům); ni bringoj (!) nos ka varsi-

korje (Versuchung!), taj lösvaj (lösen = zbav) nos visokak choudak (chudý = zlý) . . . Amen.

Ziehen vypisuje zvláštní obyčeje svých krajanů Vendů. Uzavírají se dosud vůči sousedům německým. Sňatky mezi mladými lidmi různých kmenů jsou výjimkou. Jsou ctiteli přírody. Se zvláštní zálibou pěstují vrbu. Sází vrbu na návsi, kolem domků i v poli. Mají zajímavé zvyky na přástkách, obžinkách, o svatbách, na hodech, trzích, pohřbech a za jiných událostí života. Drží se svého kroje i svých pověr, zbytků dávných pohanských názorů. Vypravují si své zkazky a pověsti a liší se ostře ve všem od svých sousedů vesničanů. Měšťáky a měštky zovou: němac a němtinka (dle Henninga: némtgeimka).

Henningovo Vocabularium znal už Dobrovský z universitní knihovny pražské. Ve své »Slovance« podal z něho ukázky.

O jazyku Vendů západolabských poznamenal Henning:

— Za nynějších dob (1706—1709) mluví zde už jenom někteří starší lidé vendicky a toho ledva že se odvažují před svými dětmi a jinou mládeží, aby se jim nevysmáli. Mládeži ten mateřský jazyk je tak protivný, že ho ani poslouchati nechtějí, neřku-li se mu učiti. Jest se nadíti, že za dvacet, nejdéle třicet roků, až staří odejdou, také jazyk vyhyne a nikdo už neuslyší nikoho vendicky mluvit ani za mnoho peněz. Vševědný hlasatel, pěvec »Slávy dcery«, dotýká se smutných dějů oněch končin 53. znělkou svého »Acherontu«:

Na rovině jedné města celá
jsou jak Sodomy a Gomory,
s domy, s věžemi a se dvory,
s vrchnostmi i s lidem zkamenělá . . .

Předpověď pisatelova se *neosvědčila*. Záchovná síla poměrů předstihuje všechen odhad. Ještě *dvě století* po Henningovi, kol roku 1900 zjištěn statistikou podivuhodný fakt: okrsek půdy v samotném středu německého kraje, kde ještě zachován při své původnosti *zbytek* domorodého živlu od časů — Karla Velikého.

*

Pozoruhodné stopy života! Tak často se ocitají v neshodě se zprávami »psaných Dějin«! Cože vypravují »psané Dějiny« o kmenech starých Vendů také po *levém*, západním břehu labském? Neznají jich. Nechtějí o nich vědět. A hle, dodnes, po tisíci letech se tam po nich nacházejí — živé zbytky! Není pochyby, ty Gliny a Glince, ty Gordy a Gorodiště v lüneburské stepi jsou téhož původu, jako naše Hliny a Hlince, naše Hrady a Hradiště. A sta jiných téhož rodu svědectví a dokladů. A přece mezi našimi dějinami v Čechách a dějinami Hanoverska není nejmenších *známých* styků!

A teď spousta dokladů na dalším širém prostranstvu mezi Labem a Rýnem! A daleko na západ! Příslušný výklad »psaných Dějin« zde docela selhává. Co počít? Zdaž je tu na místě, odvracet proto zájem a všecku pozornost od nápadného zjevu, jak činí naše Věda? Jestli pro hodnotu názvů hanoverských náhoda vmetla vám do ruky překonávající dokument z poloviny minulého věku, kdo praví, že ve hlubinách archivů nenacházejí se doklady neméně přesvědčivé a překvapující pro doby a končiny — ještě vzdálenější? Jsou staré památky literární, jsou dávné kroniky a listiny, jež napovídají víc, než co výslovně zanešeno v »knize Dějin«. Písemné doklady se nacházejí, jež podivuhodně přec doplňují svědectví krajinných názvů!

V klášterní knihovně v St. Gallen ve Švýcarech chovají rukopis známého zákoníku salských Franků. Rukopis je z r. 794. Latinský text obsahuje četné vměsky čistě slovanských právních pojmů. Rukopis St. Gallenský je pouhý opis. Nasvědčuje svým rázem původu buď hornoitalskému nebo přímořskému. Říše Franků svým časem obsáhala všecku střední Evropu od moře k moři. »Lex Salica« už v letech 486—496 byla kodifikována. Třeba položiti, že právní *pojmy a názvy* dříve než byly sepsány a zákonem prohlášeny nejméně sto let dříve (a možná tisíc!) nacházely se *v oběhu* národního života. Značí tedy rukopis tolik, co písemnický doklad slovanský z doby aspoň r. 390 př. Kr.[1])

---

[1]) Slavische Glossen in der »Lex Salica«. Staroslovan. r. 1913.

»Psané dějiny« oněch dob nepodávají tuze jasný obraz života národů tehdy usedlých mezi Labem a Rýnem i dále na západ. Za to literární památky, lidové zpěvy a legendy hlubokého středověku, nejstarší písemné památky, kroniky a listiny uložené ve hlubinách archivů skytají mnohý paprsek světla, zde vítaného.

A kde se naskytá možnost, nabýti světla v otázkách nejzáhadnějších, je-li tu na místě povídat něco — o dětinských hříčkách, jak příležitě tolik si libovala naše rozmilá — úřední věda?

N. l. v lednu 1914.

ZVYKY A MRAVY.

I.

Květná neděle, radostný mezník! Vzpomínáte, jak bývalo za mladých let v malém městečku na českém Jihu. Na ranní do kostela přihnali se přespolní chlapci s velikými košťaty letorostů. Jako prapory je nesli vztyčené nad hlavami. Jen se od nich svítilo barvou a leskem fáborů. Čím vyšší a košatější snop, tím pyšněji si hoch vyšlapoval. Některé, zdálo se, sáhaly v kostele až ke stropu. Tu chvíli do vnitř chrámu jakoby se přistěhoval celý les jarní vůně a čerstvoty. My z města jsme vesnickým nosičům jara hrozně záviděli. Připadali nám tak vítězni a silni. Měli pro nás v moci málem i ty paprsky slunce, jež tak slavně draly se dovnitř mřížovím chrámových oken. Cítili jsme se tak chudi a malomocni vedle těch bohatýrů se svým tenkým proutkem »kočiček«, které nám naši doma vtiskli do rukou, abychom měli také co dát »posvětit«. Svěcené kočičky dostaly pak své místo někde v pokoji na vzácnějším místě, někde za obraezm nebo pod zrcadlem. Měly tu svůj určitý význam, vám nezcela jasný. Zůstávaly zde nedotknuty po celý rok, až seschly. Na výroční den pak teprv slavnostně vystřídány.

Slýchali jste ve škole o významu květné neděle. Svátek na paměť »slavnostního vjezdu do Jeruzaléma«. Znali jste dobře místo z Evangelia.

— Přivedli oslici a oslátko a vložili na ně roucha svá a Jej na vrchu na ně posadili. Mnohý pak zástup stlal roucha svá na cestě, jiní pak ratolesti s stromů sekali a metali na cestu . . .

Památka Vjezdu! Zajisté. Znělo to všecko tak přirozeně. Nelámali jste si dále hlavu otázkami. Mladá hlava, každé proč a proto rychle srovná a uloží. Tenkrát jste ještě málo dbali o takové věci. Snad ani jste nemohli ještě pochopit, jak v životě všecko souvisí, jak rok roku, věk věku podává svoje dědictví a vše jak srůstá spolu v jediný nerozvratný celek života.

V dějinách Církve se vypravuje, jaká první papežové vydávali nařízení, jak Synody pečovaly o pořádek věcí za toku časů, jak se staraly, aby mravy a zvyky v životě národů od dávna zakořeněné byly *převáděny v nový* pořádek a byly podčiněny novým smyslům a výkladům.

— Vydatnou podporu nalézaly (Synody) ve světském zákonadárství, proto vykořenily mnohé pověry a *jiným*, které byly spolu *národními obyčeji*, snažily se dát *křesťanský* podklad . . .[1])

K těm »jiným« číslům starého řádu, jež zůstaly zachovány a byly jen přizpůsobeny a podřazeny novému učení, náležely i veliké výroční slavnosti a svátky.

Na »květnou neděli« svěceny bývaly za dob předkřesťanských první známky nastalého jara, čerstvé snítky a pupence právě rozvité, první rozpuky květů. Neděle květů!

Nenapadlo vám tenkrát ve slavnostním šumu, jaký je vlastně rozpor mezi názvem »neděle květná« a hlásaným významem slavnosti. Zástup jeruzalémský vítal Pána ratolestmi palmovými a voláním oslavy.

— Když uslyšeli, že Ježíš jede do města, nabrali ratolestí palmových a vyšli proti němu a volali: hosanna!

Palma, symbol oslavy. Byl to slavnostní vjezd. Oslava vítěze, který nesl spásu. Jeho památce platil svátek. Odtud i jeho úřadní jméno: *palmová* neděle (Palmsonntag, domenico di palma). V lidu však utkvěl *starý* název, neděle *květná*. Svěceny »kočičky« a skrytý v nich tajemný význam. Jak dávný a starý byl obyčej, svědčí i název po oblastech šíro zachovaný. Jihoslované jmenují svátek prostě Cvijeti (květy) nebo Cvjetnica (květnice). A na dalekém

---

[1]) Kryštůfek: Dějiny Církve.

Východě dokonce dodnes svědčí jméno neděle *vrbná* (verbnoje voskresenje), proč právě *vrbový* proutek dosud tak je zachován ve cti? První z jara nasazoval pupence a zvolen proto kultem *starých* za nejvhodnější symbol nově vzkříšeného v přírodě života.



Jak bývá vždy, nový pořádek na starých základech se staví. Bylo tak i s křesťanskými slavnostmi a obřady. Tisíce let minulo a dnes jen s těží rozeznáváme, co tehdy nově přibylo a co bylo starozachovalé.

Slavnost jara platila původně *Perunovi*. Byl hromovládcem, prvním rachotem hromu probouzeje přírodu k novému vlání.

— V Čechách ještě v předešlém století (18tém), když prvně zahřmělo, kde kdo stál, padal na zem a líbal ji, potom vstal, ve světnici stoly a na dvoře vůz zdvihal, z domu s napřaženou sekerou vybíhal a do země ji zaťal. A podnes (19. stol.) ještě hýbají nádobami a polním nářadím na znamení, že je hrom od spánku zimního osvobozuje . . .[1])

Zbytky dávných výkonů symbolických! Smysl a význam vlastní dávno se vytratil z paměti pokolení. Leda slupka zvyku ještě tu tam se zachovala. Množství takých slupek dnes už prázdných a vyvětralých, leč zajímavých formou i souvislostí se ještě povaluje. Lidová píseň místy dokonce zachovala ještě i jméno Peruna, Paroma, mocného vládce živlů.

Za onych časov,
za starých bohov,
za boha Paroma . . .

Jeho trestu tehdy dovolávaly se opuštěné dívky na hlavu nevěrných milých.

Daže teba šuhaj, daže Perun trestal,
tri roky si chodil a teraz si prestal . . .

Žaluje dívka z Tater. Hory mají svou zvláštní záchov-

---

[1]) Hanuš, Slov. bájesloví.

nou sílu. Řeč, mrav i píseň tatranská ještě oplývají těmi tisíciletými vzpomínkami.

Kalina, malina na Tatrách dozrela,
neraz (nejednou) som šuhajku za tobú pozrela;
ne raz, ne dva razy, ale už nebudem,
nech to Parom vezme, na teba zabudem (zapomenu).

Nejvážnější děje života, ba i mír a válku staří počínali a zavírali jménem Perunovým.

Dosvědčuje to kronikář Nestor (10. stol.):

— Kleli se (přisahali) zbraní svou a Perunem, bohem svým i Volosem, bohem dobytka a stvrdili pokoj . . .

Křesťanské Velikonoce, pašijový týden vyplněny jsou vzpomínkami ze života Spasitele. Řeč je o umučení Páně, o potupné smrti a slavném z mrtvých vstání. Obřady však provázeny jsou symbolickými ději a výjevy zděděných slavností doby předchozí. Světí se voda a oheň, žehná se vajíčko, symbol tajemného vzniku života, podnáší se k oltáři plody polní, osení a svíce hromnice. Svíce Perunova rozsvěcována za bouře na ochranu proti blesku. Také »pomlázka«, zbytek jarního omlazovacího obřadu, vzájemná šlehačka »zeleným proutkem« sem patří. Zbytek starého mravu obráží se ještě zkomoleným, už málo srozumným tvarem v obvyklé časové říkačce žebravých dětí:

. . . dejte červený vejce.
Nedáte-li červený,
dejte aspoň bílý,
slepička vám snese jiný . . .
v koutku na *zelenym proutku* (!?) . . .

Kraslice! Červeně zdobené vejce! Svátky sluly také červené. Za to hlavní den, věnovaný Perunu, *čtvrtek*, byl zelený, jak se sluší na božstvo Jara. U Slovanů Polabských zván čtvrtek přímo Perunův den (perendan). Slovo známo bylo ještě do minulého věku u zbytku slov. obyvatelstva na stepi luneburské v Hanoveru.[1])

Křesťanský kalendář se svým rozdělením roku, svými výročními slavnostmi a obřady je budova, zřízená na zákla-

[1]) Henning Vocabularium Vendicum, v. Dobrovského Slovanka.

dech podání dob předchozích. Staré formy a způsoby jen přiměřeny ideám a potřebám doby nové. V našich kostelích o velkonocích nesvětí se jen beránek a malovaná vajíčka, ale žehnají na venkově i setbu a světí letorosty. Pamatováno tak po příkladu starých obřadů i na sílu přírodních živlů, žehnány jsou voda a křesán a svěcen oheň.

Zelený čtvrtek měl své zvláštní zvyky a obyčeje, jež v kraji namnoze do nedávna bylo lze stopovati v podáních venkovanů.

— Požíván med na lačný žaludek, i dobytek dostával kus chleba s medem a toho dne upravován patriarchálný pokrm, kaše s medem. Obětný kámen umýván vodou a vínem. Perunův pak oheň posvátný v ten den pohasínal, aby třením dřev rozdělán byl nový . . .[1])

Hory, záchovná půda. Na těžko dostupných bocích a stráních vysokých hor, ve hlubokých soutěskách a údolech, kam jen s těží pronikne hluk a šum časových proudů, tam nejsnáze si uchrání svůj ráz původní starý názor a obyčej, zachytí se tu a přetrvá stará forma života i starý obrat jazyka a způsoby mluvy. Ve slovinských Alpách i v Tatrách, vysoko na salaších, podnes z jara, když vyhánějí dobytek k letnímu pobytu na pastvě, rozdělávají posvátný oheň a pečlivě chrání, aby nepohasl. Zvou ho věkovitým pranázvem *vatra.*[2])

Dnešní mládeži na českém a moravském venkově platí velkonoční »pomlázka« už leda za nevinný žert. Svižný proutek zelený, kterým se mládež obého pohlaví navzájem pošlehává a překvapným politím někde ze zálohy za smíchu napadá, jsou už leda škádlivé záminky. Tehdy za stara ty šlehačky a polejvačky měly svůj jinotajný význam. Z jara všecka příroda se »omlazuje« a lid svým obřadem si při-

[1]) Blíže v Hanušově Bájeslovném kalendáři slovanském. Na počest Peruna pečen zvláštní slavnostní chléb s medem (peruník), jehož jméno i obsah dodnes jsou zachovány v oběhu společenského života (perník) a dokonce i u našich sousedů druhého jazyka pod pláštíkem obvyklé zkomoleniny (pumpernikel) se těší zasloužené oblibě.

[2]) Srovnej: Řada šestá *Tajemstva jazykové hmoty.* Str. 43.

pamatovával tajuplné dění v jejím lůně. Tak od věků jedno tisíciletí s druhým se snoubí ve svých obřadech. Názory na svět a život se mění, ale posuny života nepozorovaně srůstají a navzájem se prostupují. Na konec v mlhavině zapadlých dob leda s těží rozeznáš, kde začíná a kam dosahuje který původ.

Veliká noc! Název plný významu a přece tak málo přiléhá ke vlastní podstatě dnešních svátků. Vlastně vůbec nepřiléhá. Všecky obřady kostelní odbývají se za denního světla. Jaká tedy noc?

Staří oslavovali svátkem pozoruhodný okamžik věčného postupu časů, kdy mrazy a chmury zimní přetrvány, a planoucí těleso na nebesku už vysoko pozvedlo svoji dráhu. Zem se rozehřála, zelená se příroda a den se vyrovnal noci. Veliká chvíle! Staré obřady velikonoční konány patrně v noci. Aspoň z části. Dosud na mnohých místech zapalují se »velikonoční ohně« (v Německu »Osterfeuer«). Věrouka starých klíčila tak z vědomí závislosti člověka a všeho života na velikém tajemstvu přírodních zákonů. Nazírané s obdivem zjevy nebes i země kázaly kořit se neznámým silám. Svátky stanoveny přesně astronomickým počtem. Také Vánoc nebyla než Veliká noc, slavná chvíle zimního slunovratu, kdy ohnivá koule nebes, životodárné slunce, sestoupilo k nejhlubšímu bodu a příště už blahopřejně se začne zvedat, začne prozařovat, *prosíjat* (sjajný, světlý, jasný, *prosinec* měsíc *prosvitu*). Staří odtud počítali nový rok, nový život.

A Letnice, třetí velká oslava slunečného postupu! Původně svátky letního slunovratu! Dnes vedle jména zbyla už leda slupka staréh oobřadu. Výročná zábava venkovské mládeže, svatojanské ohně! (21. června.)

Církev převzala sled i soubor starých slavností do svého kalendáře. Nedalo se jinak dělat. Byly příliš významny ty děje, příliš těsně srostly se životem lidu. Připojeny k nim jen vzkazy a legendy nového učení, přičiněn tu tam nový název, podložen nový výklad. Starý smysl tak během věků znenáhla se zastíral, upadal v zapomenutí. Celkem

však nové zůstalo starým. Křesťanský kalendář je starý předkřesťanský. *Vzkříšeni* usnulých sil přírody, představa chladná, odtažitá nahražena osobitějším dějem, povznášejícím obrazem zmrtvých vstalého Spasitele. Stará představa mluvila leda k rozumu a fantasii, novější uchvacovala srdce. Musila zvítězit. Staré *Vzkříšeni* (voskres) byl tak slavný den, že slovo se stalo pojmem svátku vůbec. Přeneseno časem i na pravidelný svátek v týdnu, určený k odpočinku od práce. Souhlasný název *neděle* (voskresenije) nachází se u všech slovanských národů. A přece od časů zavedeného křesťanství nebylo mezi různými Slovany žádných užších styků zákono- ni zvykodárných!

Nad jiné výmluvny jako pomníky dávné vzdělanosti jsou *názvy měsicû* v roce a *dní* v týdnu, souhlasné u všech Slovanů. Druhé moderní jazyky vykazují leda své přizpůsobeniny k názvům latinským nebo řeckým. Starý slovanský svět *měřil* už přesně svůj *čas*, měl v rozpočtu oběh země kolem slunce i *měsice* (měšič!) kolem země. Dávno dříve, než jim zvěstováno Písmo sv., zachovávali staří Slované *šest* dnů *pracovných* a *sedmý* den sváteční, věnovaný odpočinku: *neděle*, kdy se *nedělá*. Opřeni starými zvyky a řády *jedini* Slované mezi ostatními Evropany prokázali potřebu, aby nová bohoslužba křesťanská zavedena jim byla jejich *vlastním*, starým bohoslužebným jazykem.

N. l. v březnu 1916.

II.

Ty staré zvyky a obyčeje! Vracejí se tak pravidelně, tak bezpečně, jako roční počasí, tak přesně podle kalendáře. Mladý svět je chutě přijímá od starých a stáří se rozpomíná, jak samo za mlada radostně vídalo vše tak hotovo, že nemohlo být jinak. Bylo tak od věku věkův.

— Přibližoval se pak svátek přesnic, který sluje Veliká noc . . . kdy přišel den, v kterémž zabit měl býti beránek! . . . vypravuje evangelista.

Už tehdy Židům v Jeruzalémě byl beránek dávným mravem. Ba už zákon Mojžíšův o něm mluvil.

— A obětovati budete obět zápalnou Hospodinu, vůni příjemnou, volka mladého jednoho, skopce jednoho, beránků ročních sedm a ti ať jsou bez poskvrny . . .

Dobu Mojžíšovu počítají na 1500 roků př. Kr. A Mojžíš nebyl než obnovitel staršího zákona božího. Dávno před ním už obětovali beránky Izák, Jakub a otcové jejich.

Však ani do Evropy nedostal se obyčej *teprv* s obřadem křesťanským. Byl tu dávno slaven jako *starý domácí* mrav velkého jarního svátku na uvítanou radostné obnovy v přírodě. Církev křesťanská jen moudře a prozíravě *přijala* staré *domácí* obyčeje a dala jim nepozorovaně *splynouti* s novými tajuplnými obřady. I samo jméno Velikanoc je název starého domácího svátku, původně slovanského, jenž splynul v jedno s novým obřadem oslavy jara, z Východu donesené. Židům slul svátek Pascha. Vzpomínali při něm na dobu, kdy byli vysvobozeni ze zajetí v Egyptě a ubírali se poušti. Byla to pro ně významná událost národní. Křesťanský svět zavedl svátek jako vzpomínku na vzkříšení Kristovo. Staré židovské jméno svátků s křesťanským obřadem přešlo i do jazyků románských, sluje zde Pasqua, Pasque, Pâque. Němci mají svůj Osterfest. *O veliké slavné noci* jarního slunovratu nikde, ani na Východě ani na Západě není zmínky. Je to zbylá památka pohanského obřadu *staroslovanského*. Také malované (červené) vajíčko jako symbol tajuplného dění přerodu života je zbytek obřadu zcela domácího. V zemích západních ani východních velikonočních vajíček nesvětí. *Neznají je.* Za to u nás zachovalo se dodnes množství zvyků, jež splynuly s křesťanským kalendářem, ač nejsou než zbytky starých obřadů *pohanských*.

— V Polsku na boží hod z rána rozkrajuje hospodyně červené vejce a rodina společně je pojídá a navzájem si blahopřeje . . .

A pomlázka? Jarní šlehačky a polejvačky mládeže, vítání jarního hromu a deště, pobývačky v hájích, u potoků a studánek, významná říkání, popěvky a písně! Samé přebytky dávného hlubokomyslného nazírání života, jež do-

spělo vědomého projevu a vytvářilo si během doby své výmluvné formy.



V názoru a zvyku náboženském obráží se stupeň vzdělanosti. Pozorovat děje přírody, shledávat jich souvislost se zjevy ve světovém prostoru, objevovat pravidelnost a odvozovat zákonitost, jak důmyslný pochod! Jen vyspělá mysl je ho schopna. Právem lze usuzovati z bájeslovných představ dávných předků, jak vysoko stáli vyspělí duchovně.

Však jsou o tom i přímá svědectva po ruce. Jak spořádaný vedli život, jak znamenitou měli správu, jak pozoruhodná zřízení společenská, jak rozsáhlý vedli obchod, jak znamenitá měli města, v nich nádherné chrámy a budovy, obdivuhodné předměty umělecké a jiné doklady vyšší snahy ducha a práce. Vše dosvědčeno nestrannými vrstevníky.

Německý kronikář jedenáctého věku, Adam Brémský, praví o velikém přístavu a středisku obchodního života polabských Slovanů, *Vinetě:*

— Jest zajisté největší ze všech měst, jež v sobě Evropa zavírá a Slované ji obývají s jinými národy . . . Nebo dosud všichni zůstávají v bludech pohanských, ač by se nemohl *žádný jiný* národ nalézti, jenž by ohledně mravů a pohostinství byl *počestnější* a *dobrotivější* . . .

Své idey náboženské a mravní má lid vtěleny v obrazné představy svých božstev.

Jinde čte se popis současníka o velkolepém chrámu boha Radegasta, postavený v nedaleké *Retře*.

— Jeho modla celá ze zlata stojí tu uprostřed jiných bohů a stánek jeho je zlatohlavem ozdoben. Má na hlavě přilbu na způsob ptáka s roztaženými křídly . . .[1])

Výslovné doklady *umělecké práce* výtvarné! Při chrámu nalézají se i *přístroje*, napomáhající pozorovat pohyb nebeských těles. Bývalo to úkolem pohanského kněžstva. Odtud s jinými úkoly přešlo mezi povinnosti středověkých

[1]) Srv.: J. Růžička *Slovanská Mythologie*. Nákl. A. Wiesnera 1925.

mnichů a klášterů křesťanských. Lze tu starou zálibu hvězdářskou neklamně stopovat ještě u kronikářů českých do pozdních století.

Věkovitost náboženských představ staroslovanských lze ostatně i jinak doložiti. Mezi božstvy nalézají se tu i starobylá jména Svarog a Dažbog, bohů Slunce a Ohně. Už u letopisců byzantských (Malabas) i pozdějších probleskuje vědomí, že mezi mythologií staroreckou a staroslovanskou, egyptskou a druhými východními je *jistá spojitost.*

— Zdeť všudy Hephaestos a Svaroh jeden a týž Bůh, jakož i Helios s Dažbogem za totožného se béře a smíšeno jediné to jest, že původce vstavky (v letopise Ipatijevském) již Egyptským slovanské jméno Svaroh připisuje . . .[1])

A co do původu jména!

— Toto zajisté naše staročeské *svor* zní v sanskritu *svar* a znamená *nebe*, v užším smyslu *zvěrokruh* (zodiacus). Podobně i naše staroslovanské ***Svarog*** jistě sanskritskému *svarga* (coclum Indri, aether), jehož se též co příjmí ***boha Slunce*** užívá, jak co do původu a odvození rovné, tak i co do významu velmi příbuzné jest . . .

Dnes, pravda, o vzdělanosti svých dávných předků jen málo víme. Lze to vysvětlit. Kultury podléhají těmže zákonům, jako druhé přirozené bytosti. Válčí spolu na život a smrt. Vítězná kultura bez milosrdenství ***vyhlazuje stopy*** a paměti své předchůdkyně. Ba pokládá si zásluhou, vymazat vzpomínku a známku někdejší úcty z paměti nevědomého davu. Křesťanská vzdělanost v té věci nikterak si nezadala s jinými družkami.

Nejstarší kronikář český, Cosmas, vysoký hodnostář církevní, nejinak než s opovržením se vyslovuje o zvycích a mravech pohanského období českých dějin. Mluvě o Tetce, sestře Libušině, praví:

— Tato prý nerozumný lid učila ctíti a vzývati pohanské bohy, zpravovala jeho neznabožské obřady, jakož ***až posavad*** (11. století) nejedni ze sedlákův, ten pramenům

---

[1]) P. J. Šafařík: O Svarohovi.

nebo ohni se klaní, jiný luhy a stromy vzývá, horám nebo pahrbům obětuje . . .

A jak křesťanské vlády pomáhaly vyhlazovat paměť dávných forem národního života, svědčí zpráva téhož vlasteneckého letopisu o knížeti Břetislavu (1092).

— Všecky kouzelníky, věštce a hadače vyhnal *ven z království* a tolikéž i háje a stromy od sprostého lidu na mnoha místech ctěné, vykořenil a spálil. Dále všecky obyčeje, kteréž sedláci ještě *odpola pohané* jsouce, zachovávali, přinášejíce dary nad prameny, zabíjením hovádek a obětováním . . . a j. . . . přísně zapověděl . . .

Tak bylo ještě v 11. stol. Dvě stě let od doby, co křesťanství bylo do Čech zavedeno. Tak vymetány už jen poslední chudé *zbytky* překonané staré vzdělanosti. Co a jak se dělo v samotném prvním srázu obou soupeřných spolu názorů, starého vládnuvšího a nového vítězného, jak nakládáno se starými chrámy a božnicemi, s budovami a uměleckými památkami, lze se domysliti. Stavby a práce byly většinou *dřevěné a kovolitecké.* A stránky starých kronik českých mají jednu společnou smutnou notu. Stále se tu vracejí zprávy o velikých *požárech*. Přes celá století jen hoří a hoří města, hoří hrady a s nimi kladou se popelem památky a vzpomínky dávné — vzdělanosti předků.

A dnes panující mocná Věda celý souhrn svých domnělých vědomostí založeno má na lichém zdání jen suggescí mocenského ústrojí vyvolaném, co tak za dobu věků zničeno, v runy obráceno a se zemí srovnáno, že *nikdy ani nebývalo* a ti milí předkové, že nebyli než bohaprázdní *divoši* a *nevzdělanci!*



OBSAH:



Dosud vyšlo:

Věda či báchora?

— Řada prvá. V Praze r. 1912.

Obsah: Nápadnosti. Úkol vědy. Nesrovnalosti. Markomané či Mor vané? Vzdělaní barbaři. Tacitovy Germáni. Lehkověrná věda. D tábory a j.

Cena 10 Kč . . . . str. 23

— Řada druhá. R. 1917.

Obsah: Naše Rukopisy. Ptačí zpěvy (Vogelsangy) a jiné stopy. N hody a namátky. Slabiny dějepravy. Písmo a vzdělanost. Bluff. Přet žená paměť a j.

Cena 15 Kč . . . . str. 23

— Řada třetí. R. 1922.

Obsah: Vnuky představ. Vědectví bez vědy. Puška govorí. Armini = Herman? Věda či víra?

Cena 12 Kč . . . . str. 8

— Řada čtvrtá. R. 1924.

Obsah: Kolem nepravosti. Co bylo s Macphersonem? Obdoby a p doby. Kollárovština. Na scestí-li?

Cena 12 Kč . . . . str. 8

— Řada pátá. R. 1925.

Obsah: Právota pravdy. Z odkazu předků. Slované a Němci. Sl vanské Švýcary.

Cena 12 Kč . . . . str. 9

— Řada šestá. R. 1926.

Obsah: Staré české národní epos? Z tajemstev jazykové hmoty. Z hada Slovanství.

Cena 12 Kč . . . . str.

— Řada sedmá. R. 1927.

U všech knihkupců.

Knihtiskárna Jar. Strojil, Přerov.

D
147
K84
řada 7

Kuffner, Josef
Věda či báchora?

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY